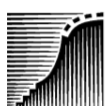

Inventarisatie ritueel slachten in Nederland

landbouw, natuurbeheer
en visserij

© 2008 Expertisecentrum LNV, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Rapport EC-LNV nr. 2008/072V
Ede/Wageningen

Teksten mogen alleen worden overgenomen met bronvermelding.

Deze uitgave kan schriftelijk of per e-mail worden besteld bij het Expertisecentrum LNV onder vermelding van code 2008/072V en het aantal exemplaren.

Oplage 100 exemplaren

Samenstelling

Druk Ministerie van LNV, directie IFA/Bedrijfsuitgeverij

Productie Expertisecentrum LNV
Bedrijfsvoering/Vormgeving en Presentatie
Bezoekadres :
Postadres : Postbus 482, 6710 BL Ede
Telefoon
Fax
E-mail : Balie@eclnv.agro.nl

Voorwoord

De afgelopen decennia heeft in Nederland een belangrijke immigratie plaatsgevonden van mensen uit Islamitische landen. Inmiddels vormen zij een belangrijk deel van de Nederlandse bevolking.

Tot de gewoonten welke zij meebrachten, behoort de wens om slechts vlees te eten van dieren die ritueel geslacht zijn. Omdat de Nederlandse regelgeving weinig ruimte bood om hierin te kunnen voorzien, was er sprake van een groeiend aantal misstanden. Dit leidde in 1996 tot een herziening van de regelgeving: het besluit Ritueel Slachten.

In deze notitie, welke gemaakt is op verzoek van Directie Landbouw van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, wordt geïnventariseerd hoe de ontwikkelingen inzake het rituele slachten sinds de invoering van het Besluit zijn geweest.

Ritueel slachten is een politiek beladen onderwerp. Het is daarom een goede zaak dat vastgesteld kan worden dat het aantal misstanden is afgenomen. En dat het Besluit voor alle partijen goed hanteerbaar is. Plezierig is het ook dat nog enkele invalshoeken kunnen worden aangereikt, waardoor het welzijn van het slachtdier nog beter gegarandeerd kan worden. Maar ook een richting om tot een goed en, voor alle partijen, acceptabel alternatief voor de onbedwelmde doding te komen.

Graag wil ik bij deze de informatieleveranciers van harte dank zeggen voor hun medewerking. Dat betreft vooral de RVV, waarvan drs. J. van der Vaart zeer behulpzaam was.

Deze notitie biedt de beleidsmakers een heldere basis om via een op de praktijk afgestemde wijze beleidsdoelstellingen te realiseren.

Drs. R.P. van Brouwershaven
Directeur Expertisecentrum LNV

Inhoudsopgave

Samenvatting	6
1 Inleiding	8
1.1 Aanleiding	8
1.2 Doel van de inventarisatie	8
1.3 Afbakening	8
1.4 Realisatie	9
1.5 Leeswijzer	9
2 Ontwikkelingen van het ritueel slachten	11
2.1 Regelgeving	11
2.2 Procedure rond behoefte en aanwijzing	12
2.2.1 Behoefteverklaring	12
2.2.2 Aanwijzing slachtinrichting	12
2.2.3 Praktijk	13
2.3 Ritueel slachten gedurende het gehele jaar	13
2.3.1 Aanwijzing	13
2.3.2 Werkelijk geslacht	15
2.4 Offerfeest	15
2.4.1 Aanwijzing	15
2.4.2 Werkelijk geslacht	16
2.5 Export	16
2.5.1 Aanwijzing	16
2.5.2 Werkelijk geslacht	16
2.6 Conclusie	17
3 Handhaving van de regelgeving	19
3.1 Besluit ritueel slachten	19
3.1.1 Bevoegdheden keurmeester	20
3.1.2 Bouw, inrichting en voorzieningen slachtinrichting	21
3.1.3 Fixatie, halssnede en verbloedingstijd	22
3.2 Oplossingsrichtingen	22

3.3	Illegaliteit	23
3.4	Ontwikkelingen	24
3.5	Conclusies	25
4	Aandacht vanuit de maatschappij	27
5	Ontwikkelingen bedwelmings-technieken	29
5.1	Standpunt inzake bedwelming	29
5.2	Onderzoek in Nederland	30
5.3	De praktijk	30
5.4	Conclusies	32
6	Discussie en aanbevelingen	33
Bijlage 1	Regelgeving	38
Bijlage 2	Procedure aanwijzing slachthuizen	40
Bijlage 3	Aanwijzingen voor ritueel slachten gedurende het gehele jaar	44
Bijlage 4	Aanwijzingen voor het offerfeest	45

Samenvatting

Het ritueel slachten in het algemeen en het slachten volgens de islamitische ritus tijdens het offerfeest in het bijzonder is een gebeuren dat in Nederland constant in een sterk spanningsveld plaatsvindt. Enerzijds hecht de Nederlandse overheid veel waarde aan het welzijn van het dier. Om het welzijn ook rond het dodingsproces te waarborgen, mogen dieren alleen met voorafgaande bedwelming geslacht worden. Anderzijds hecht de Nederlandse overheid ook veel waarde aan vrijheid van godsdienstuitoefening. Daarom mogen moslims en joden volgens hun religieuze inzichten jaarlijks een maximum aantal dieren zonder voorafgaande bedwelming slachten. Om het welzijn van dieren tijdens het ritueel slachten zoveel mogelijk te waarborgen, is het Besluit ritueel slachten opgesteld. Daarnaast wordt gestreefd naar vermindering van het aantal rituele slachtingen.

In deze notitie blijkt dat er te weinig relevante gegevens worden verzameld om exact de ontwikkeling en de stand van zaken rond het rituele slachten aan te kunnen geven. Op basis van de toename in het aantal aanwijzingen (op basis waarvan rituele slachtingen zijn toegestaan) moet worden vastgesteld dat er in absolute zin sprake is van een toename. Maar die toename lijkt gelijke tred te houden met de groei van de joodse en moslimbevolking in Nederland. Van een afname lijkt in ieder geval geen sprake te zijn.

Sinds de invoering van het Besluit worden steeds minder misstanden gemeld. Het welzijn van de slachtdieren wordt over het algemeen redelijk gegarandeerd. Toch worden er nog steeds overtredingen vastgesteld. Deze komen voort uit een te grote productie (offerfeest, grote aanwijzing in verhouding tot de capaciteit, vakbekwaamheid en overbelasting personeel) en/of een ondoelmatige inrichting van de slachterij (lange aanvoerroute, hoge/lage burrie, geschakelde burries, mechanische kantelmachines). Dit verdient voortdurende zorg. Er lijkt nogal eens te weinig capaciteit van RVV-personeel in verhouding tot de slachtproductie, waardoor er onvoldoende tijd is om voortdurend intensief toezicht te houden op het slachtproces.

In gelijke tred met het afnemen van het aantal misstanden blijken maatschappelijke groeperingen minder reden te zien om actie ten aanzien van ritueel slachten te ondernemen. Als het blijikbaar verloopt overeenkomstig de regels in het Besluit blijkt er geen reden tot politieke actie. Wel blijft men in het algemeen tegen onbedwelmde doding.

De laatste jaren is er geen onderzoek naar reversibele bedwelmingstechnieken gedaan. Op basis van praktijkontwikkelingen (met name ook in Australië en Nieuw-Zeeland) lijken er zeker perspectieven aanwezig. Want er worden methoden gebruikt die ook voor Halal-certificering acceptabel zijn. Er is nader onderzoek nodig om vast te kunnen stellen of de bedwelming voldoende is bij alle dieren waarop het wordt toegepast en of het niet beperkt blijft tot een immobilisering (met name bedwelming door stroom met een laag voltage bij pluimvee).

Als het aantal rituele slachtingen (in absolute zin) verder teruggedrongen moet worden, zal extra aandacht moeten worden gegeven aan het protocol rond het formuleren van de behoefte en zal onderzoek en implementatie van de kennis daaruit gestimuleerd moeten worden.

Om het welzijn van de slachtdieren te garanderen zal het toezicht op het slachtproces intensief en voortdurend moeten zijn. Dat zal een ruimere inzet van RVV-personeel (in verhouding tot het aantal slachtingen) vergen.

De notitie eindigt met een aantal aanbevelingen. De belangrijkste hiervan zijn:

- verder onderzoek is nodig om onbetwist de kwaliteit van reversibele bedwelmingen te kunnen duiden;
- de procedure rond de behoeftestelling dient zodanig te worden dat een partij met economische belangen daarop geen invloed meer heeft;
- de aanwijzingen ten behoeve van slachtingen voor het offerfeest dienen realistisch afgestemd te zijn op de capaciteit van de slachterij: aantal verbloedingsplaatsen in relatie tot de normale slachttijd;
- de RVV kort na het offerfeest per slachterij een evaluatie laten opstellen die gebruikt wordt voor de aanwijzing in het volgende jaar;
- er zullen meer gegevens vastgelegd moeten worden om de ontwikkelingen goed te kunnen volgen. Dat betreft onder meer de uitvoer van vlees uit rituele slachtingen;
- binnen het slachthuis zal de RVV intensiever toezicht op de slachting moeten houden en nieuwe technieken pas toelaten als ze ervan overtuigd is dat het slachten overeenkomstig het Besluit gegarandeerd is;
- inzicht in voedingsgewoonten van nieuwe inwoners van ons land biedt de mogelijkheid voor gepaste voorlichting en begeleiding. Daarmee kunnen evt. illegale praktijken voor een belangrijk deel voorkomen worden;
- snelle invoering van een sluitende I&R- regeling Kleine Herkauwers zal ook positief uitwerken wat betreft het aantal illegale slachtingen van schapen en geiten.

1 Inleiding

In deze notitie worden de regelgeving en de ontwikkelingen sinds 1998 op het gebied van het ritueel slachten in Nederland geschetst. Vooral schapen, geiten en runderen worden volgens een ritueel geslacht. Daarnaast ook in mindere mate kippen en konijnen. In Nederland wordt het Israëlitische en het islamitische ritueel erkend. Het belangrijkste onderdeel van het ritueel houdt in dat de dieren voor het dodingsproces niet worden bedwelmd. Dit is ook het belangrijkste verschil met het regulier slachten zoals dat in Nederland wordt toegepast.

1.1 Aanleiding

Ritueel slachten wordt in Nederland onder voorwaarden toegestaan. Door de toenmalige minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (Van Aartsen) is met de partijen afgesproken dat men zich zal inspannen om het aantal onbedwelmdde slachtingen te verminderen. Waarbij er onder andere naar gestreefd zou worden om de acceptatie te bevorderen van reversibele bedwelmingen.

Het overleg dat sinds 1995 werd gevoerd met betrokkenen heeft met betrekking tot deze inspanningsverplichting niet tot resultaten geleid. De groep is sinds eind 1999 niet meer bijeen geweest.

Er komen vanuit de praktijk verschillende geluiden. Niet uitgesloten is een toename van het aantal rituele slachtingen. De mogelijkheid dat er sprake is van een groeimarkt, waarin veterinaire-, welzijns- en beeldvormingsaspecten niet goed geregeld zijn, baart zorgen. Onder meer omdat het onderwerp politiek gevoelig is.

1.2 Doel van de inventarisatie

De inventarisatie geeft zoveel als mogelijk kwantitatief inzicht in de ontwikkelingen en de situatie. De ontwikkelingen hebben betrekking op de toe- of afname van het aantal dieren dat geslacht mag worden, het aantal dieren dat werkelijk geslacht wordt, het aantal dieren dat met een bepaalde mate van bedwelming ritueel wordt geslacht, import en export van vlees afkomstig van ritueel geslachte dieren.

Ook worden de trends en de signalen uit het veld gegeven en van relevant commentaar voorzien.

Omdat er weinig "harde" gegevens beschikbaar zijn, zal uit brede waarneming in combinatie met het cijfermateriaal duidelijk moeten worden of de noodzaak c.q. wenselijkheid bestaat om tot aangepast of nieuw beleid te komen.

1.3 Afbakening

Deze inventarisatie heeft als doel inzicht in de reële praktijk te leveren. En niet het herhalen van officiële standpunten. Daarom zal er laag-profiel gewerkt moeten worden. Waarbij uiteraard instanties als RVV, AID, PVE e.d. om beschikbare gegevens zullen

worden gevraagd. Maar daarnaast zal de informatie vooral dicht bij de praktijk moeten worden gevonden.

Omdat het tot de opdracht hoort om ook "geluiden uit de praktijk" door te geven, worden deze binnen deze werkwijze als zodanig gebracht. Dat wil zeggen dat ze van commentaar worden voorzien. Maar, mocht het nodig blijken, pas in het verlengde van dit werk nader op belang en omvang kunnen worden onderzocht.

1.4 Realisatie

In de projectopdracht was opgenomen dat zoveel als mogelijk van kwantitatieve gegevens zou worden uitgegaan. Relevante gegevens zijn met name gevonden bij, en verkregen van, de RVV. Helaas blijken er weinig gegevens betreffende rituele slachtingen vastgelegd te worden. Daardoor is het niet mogelijk om op veel detailvragen een concreet antwoord te geven. Dat betreft bijvoorbeeld het aantal daadwerkelijk uitgevoerde rituele slachtingen, het aantal reversibele bedwelmingen, de afkeuringen na rituele slachting en de routing van het vlees na rituele slachting (in het halal- of koshere , dan wel in het reguliere circuit).

Wel is een redelijke duiding gekregen van de omvang en de trend, op basis waarvan eventueel vervolgstappen zijn te zetten.

1.5 Leeswijzer

De inventarisatie is neergelegd in deze notitie. Er is voor gekozen om te openen met de samenvatting. In de samenvatting worden de conclusies uit de verschillende hoofdstukken verzameld en leesbaar aaneen geschakeld.

De feitelijke inventarisatie is verdeeld over een vijftal hoofdstukken, te weten:

2. Ontwikkeling in de rituele slachtsector sinds 1998.
Hierin wordt weergegeven wat de regelgeving betreffende ritueel slachten in Nederland voorschrijft. Verder zijn in dit hoofdstuk de beschikbare kwantitatieve gegevens opgenomen. Hiermee wordt de trend betreffende de aantallen duidelijk gemaakt. Het geeft ook de verschillen aan in problemen rond de reguliere rituele slachtingen en die tijdens het offerfeest. Het slachten op basis van de Joodse rite wordt in een apart kader behandeld.
3. Handhaving van de regelgeving.
Hierin worden kwalitatief een aantal kritische factoren behandeld. Op basis van verschillende gesprekken en uitlatingen wordt duidelijk gemaakt waar "de schoenen wringen".
4. Aandacht vanuit de maatschappij.
Politiek heeft dit onderwerp scherpe kantjes. In dit hoofdstuk wordt nagegaan of en hoe er in de afgelopen vijf jaar is gereageerd. Al of niet op basis van incidenten dan wel in afwijzing van het rituele slachten.
5. Ontwikkelingen op het gebied van toepasbare bedwelmingstechnieken.
In 1996 zijn er toepasbare bedwelmingstechnieken aangedragen. In dit hoofdstuk wordt nagegaan of er op het gebied van kennis in deze ontwikkelingen hebben plaatsgevonden. Tevens wordt bekeken in hoeverre de praktijk het is gaan toepassen.

De notitie eindigt in hoofdstuk 6 met het benoemen van knelpunten. Daarbij worden beleidsaanbevelingen gedaan.

Tenslotte zijn vier bijlagen toegevoegd waarin:

1. Overzicht van de regelgeving.

2. De procedurebeschrijving bij de aanwijzing van slachthuizen die ritueel wensen te slachten.
3. De aanwijzingen inzake het regulier ritueel slachten van 1998 t/m 2003 (per diersoort, per provincie en landelijk).
4. De aanwijzingen inzake het ritueel slachten in verband met het offerfeest van 1998 t/m 2001 (per diersoort, per provincie en landelijk).

2 Ontwikkelingen van het ritueel slachten

Dit hoofdstuk begint met een kort overzicht van de relevante regelgeving op het gebied van ritueel slachten. Daarna volgt eerst een analyse van de procedure rondom de behoefteverklaring en de aanwijzing van een slachtinrichting. Daarna volgt de kwantitatieve analyse van het slachten volgens de islamitische en Israëlitische ritus. Hier wordt onderscheid gemaakt in het ritueel slachten gedurende het gehele jaar en het ritueel slachten tijdens het offerfeest.

2.1 Regelgeving

Tot 1975 was rituele slacht volgens de Islamitische traditie in Nederland niet toegestaan. Dit was onder meer gebaseerd op het feit dat in de Koran expliciete teksten ontbreken die het slachten zonder voorafgaande bedwelming verplichtend voorschrijven. Artikel 8 van de Vleeskeuringwet schrijft in algemene zin voor dat slachtdieren na voorafgaande bedwelming zo spoedig mogelijk en in ieder geval binnen één minuut door verbloeding worden gedood. Vanwege het ontbreken van dwingende islamitisch-religieuze regels (in tegenstelling tot de Joodse) zag de overheid aanvankelijk geen reden om slachten volgens de Islamitische regels toe te staan.

In toenemende mate werden echter illegale slachtingen gemeld waarbij zich allerlei onhygiënische situaties voordeden. Tevens was er sprake van een zekere rechtsongelijkheid omdat slachten volgens de Joodse ritus al langer mogelijk was.

Voor slachtingen volgens de Joodse ritus was al veel eerder ontheffing verleend. De juridische grondslag daarvoor levert art. 6 van de Grondwet: "1. Ieder heeft het recht zijn godsdienst of levensovertuiging (....) vrij te belijden (...). 2. De wet kan ter zake van de uitoefening van dit recht (..) regels stellen ter bescherming van de gezondheid (...)".

Ten aanzien van het ritueel slachten zijn de Joodse religieuze regels dwingend.

Ontheffing kon mede worden verleend omdat het aanbrenge van de halssnede bij de slachting volgens de Joodse ritus nauwkeurig omschreven is. Er zijn vijf regels waaraan de Joodse slachter (sjochet) zich moet houden. Hierop wordt door een rabbi streng op toegezien. De geringste afwijking tijdens het doden maakt het dier onrein en daarmee ongeschikt voor consumptie:

- het mes mag niet stilstaan tijdens het snijden,
- er mag niet op het mes worden gedrukt,
- het mes mag niet worden bedekt door wol of haren,
- het mes moet na iedere snede worden gecontroleerd op oneffenheden,
- nagegaan moet worden of oesophagus (slokdarm), trachea (luchtpijp) of bloedvaten scheuren.

De Islam kent veel minder strikte regels voor de uitvoering van de doding. Wel wordt voorgeschreven dat het offerdier, net als bij de Joden, ongeschonden en vrij van ziekte zijn. In essentie komt daaruit de afkeer tegen bedwelming uit voort. Bij de klassieke manier van bedwelming wordt het dier beschadigd. Discussie blijkt mogelijk over vormen van bedwelming waarbij geen interne structuren worden beschadigd en geen onomkeerbaar proces wordt teweeggebracht. Door de algemene beschrijving wordt de Islamitische voorkeur voor een onbedwelmde doding vooral gezien als een godsdienstige gewoonte.

Deze situatie, waarin de Joodse gemeenschap mogelijkheden werd geboden tot rituele slachting en de Islamitische bevolkingsgroep niet, werd door de Islamieten als strijdig met de rechtsgelijkheid beleefd.

Onder druk van de feitelijke situatie en de wensen van de Islamitische gemeenschap werd de wet in november 1975 gewijzigd in die zin dat de minister in bijzondere gevallen ontheffingen kan verlenen. In 1977 is de Vleeskeuringwet aangepast waardoor het mogelijk werd om ook Islamitisch ritueel te slachten. Het slachten volgens de Joodse ritus stond voor de verandering model.

In 1993 werd harmoniserende Europese regelgeving in Richtlijn 93/119/EG neergelegd. In ons land werd ter implementatie van die richtlijn in september 1997 de tot dat moment geldende regelgeving vervangen door uitwerking van artikel 44, negende lid, van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren. Uitvoering van dit artikel wordt in het algemeen gedeut als het "Besluit ritueel slachten". Vanaf 1997 houden ambtenaren van de RVV en de AID toezicht op de naleving van het Besluit ritueel slachten. *(Bron: Beleidsimplementatie tussen regels en religie, Herman G.M. Oosterwijk, 1999).* Een volledige opsomming van de regelgeving is weergegeven in bijlage 1.

2.2 Procedure rond behoefte en aanwijzing

2.2.1 Behoefteverklaring

In principe is het slachten van slachtdieren zonder voorafgaande bedwelming in Nederland niet toegestaan. Daar tegenover staat dat Israëlitische kringen het juist niet toegestaan is om slachtdieren te bedwelmen voorafgaand aan het slachten. In de islamitische kringen worden de religieuze gewoonten als zodanig geïnterpreteerd. Middels wetgeving is aan deze tegenstelling tegemoet gekomen. Islamitische en Israëlitische groeperingen mogen onder voorwaarden in Nederland dieren slachten overeenkomstig hun godsdienstige inzichten. De erkenning van het recht om zonder bedwelming te mogen slachten, betekent niet dat onbepaald ritueel geslacht mag worden. De islamitische en Israëlitische groeperingen moeten eerst met een behoefteverklaring aantoonbaar maken dat in de gemeenschap behoefte is aan ritueel geslachte dieren. De imam, het hoofd van een islamitische gemeenschap, moet hier onderscheid maken in de behoefte tijdens het jaarlijkse offerfeest en de behoefte gedurende het gehele jaar. De rabbi, het hoofd van een joodse gemeenschap, heeft alleen te maken met de behoefte gedurende het gehele jaar. Het hoofd van een gemeenschap schat de behoefte van zijn gemeenschap in en geeft de behoefteverklaring af aan de RVV. Indien sprake is van export moet het hoofd van de gemeenschap in het importerende land aangeven wat de behoefte is. De RVV beoordeelt of de verklaring een reëel beeld weergeeft.

2.2.2 Aanwijzing slachtinrichting

Aan het slachten van dieren zonder voorafgaande bedwelming zijn een aantal voorwaarden verbonden die onder meer het welzijn van de dieren zoveel mogelijk moet beschermen. Juridisch gezien mag elke erkende slachtinrichting ook ritueel slachten. Maar om te voorkomen dat meer dieren dan nodig zonder bedwelming worden geslacht, moet de eigenaar van een slachtinrichting een verzoek indienen om een maximum aantal dieren ritueel te mogen slachten. De eigenaar dient dit verzoek in bij de betreffende RVV-kring.

De RVV beoordeelt of de slachtinrichting op de juiste wijze is ingericht, of er op een hygiënische wijze ritueel geslacht kan worden en of de opgegeven aantallen ook daadwerkelijk geslacht kunnen worden. De RVV-kring stelt vervolgens een advies op en de centrale directie van de RVV neemt hierover een besluit. Indien het verzoek wordt gehonoreerd, wordt de slachtinrichting door het ministerie van LNV met behulp van een beschikking aangewezen.

Er bestaan vier verschillende typen aanvragen, te weten een aanvraag betreffende het slachten volgens de (1) Israëlitische ritus, (2) Israëlitische ritus bestemd voor export, (3)

islamitische ritus voor het offerfeest en (4) islamitische ritus, gedurende het gehele jaar. Export van vlees, afkomstig van ritueel geslachte dieren volgens de islamitische ritus, hoeft niet apart aangevraagd te worden. Dit is geregeld in het laatstgenoemde type aanvraag. Bijlage 2 licht de procedure voor de aanwijzing van slachtinrichtingen per ritus nader toe.

2.2.3 Praktijk

De aanloop naar een behoefteverklaring en aanwijzing van een slachtinrichting loopt in de praktijk vaak anders. Hierbij wordt vaak het werkelijke doel van een behoefteverklaring uit het oog verloren. Onder meer om uniformiteit te creëren, geeft de RVV standaard-behoefteverklaringen uit aan slachtinrichtingen die hebben aangegeven om tijdens het offerfeest of gedurende het gehele jaar dieren ritueel te willen slachten. De eigenaar van een slachtinrichting gaat met dit formulier naar het hoofd van de moslimgemeenschap in zijn naaste omgeving. De imam maakt een schatting van de behoefte in zijn gemeenschap en plaatst een stempel op het formulier. Deze behoefteverklaring en het verzoek tot ontheffing om ritueel te mogen slachten, stuurt de eigenaar van de slachtinrichting naar de betreffende RVV-kring. Daarna loopt de procedure zoals hiervoor is beschreven.

Bij deze werkwijze hoeven de moslimgemeenschappen in Nederland nauwelijks initiatief te nemen om te verklaren dat er een behoefte bestaat aan ritueel geslachte dieren. Het initiatief om een behoefteverklaring in te vullen, is neergelegd bij de slachtinrichting, ofwel de partij die het meeste (economische) belang heeft bij een aanwijzing met een hoog aantal ritueel te slachten dieren. De drempel om te voorkomen dat een groter aantal dieren ritueel wordt geslacht dan werkelijk nodig is, is hiermee grotendeels weggenomen. De slachterijen hebben waarschijnlijk meer invloed op het aantal te slachten dieren dan de moslimgemeenschap. Aangezien ook het hoofd van de moslimgemeenschap weet welk belang de eigenaar van een slachtinrichting hier heeft, komt het in de praktijk voor dat de geschatte behoefte 'gekocht' moet worden.

2.3 Ritueel slachten gedurende het gehele jaar

2.3.1 Aanwijzing

Slachtinrichtingen die aangewezen zijn voor het slachten van schapen, geiten en runderen volgens een ritus krijgen deze aanwijzing voor de duur van drie jaar. In 2001 zijn dat 31 slachterijen die runderen slachten en 66 slachterijen die schapen en/of geiten slachten. De regeling aanwijzing slachtinrichtingen 2001 bepaalt per slachtinrichting hoeveel dieren per jaar en hoeveel dieren maximaal per dag mogen worden geslacht volgens de islamitische ritus. Daarnaast wordt in een aparte regeling de slachtinrichting aangewezen die mag slachten volgens de Israëlitische ritus. In beide regelingen wordt onderscheid gemaakt naar schapen/geiten, runderen en eventueel konijnen en pluimvee. In tabel 1 is een overzicht te zien van het totaal aantal dieren dat geslacht mocht en mag worden. De gegevens worden uitgebreid weergegeven (per diersoort en per provincie) in bijlage 3.

Tabel 1 Overzicht van het toegestane aantal, gedurende het gehele jaar, ritueel te slachten schapen/geiten en runderen in Nederland in de jaren 1998 tot en met 2003 met onderscheid naar de islamitische en Israëlitische ritus.

	Ritus	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Schapen/geiten	Islam.	458.552	483.267	500.599	597.464	614.596	627.488
	Israël.	1.500	1.500	1.500	5.000	5.000	5.000
Runderen	Islam.	50.360	51.210	51.810	47.501	48.049	48.429
	Israël.	5.500	5.500	5.500	10.000	10.000	10.000
Totaal		515.912	541.477	559.409	659.656	677.645	690.917

Toename*	-	25.565	17.932	100.247	17.989	13.272
-----------------	---	---------------	---------------	----------------	---------------	---------------

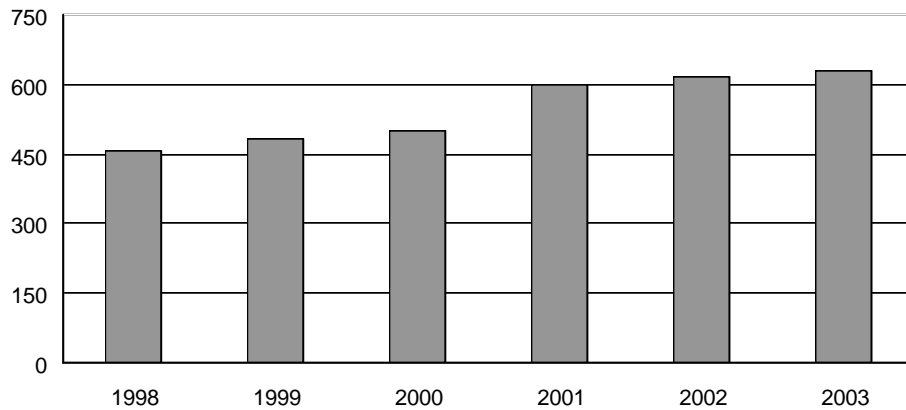
* ten opzicht van het voorgaande jaar

Uit tabel 1 blijkt dat het toegestaan aantal te slachten dieren sinds 1998 toeneemt. Bij de schapen en geiten is de toename het grootst. Bij runderen daalt de behoefte tijdens de nieuwe aanwijzingsperiode (2001 tot en met 2003) licht. Opvallend is wel de relatief sterke toename van het aantal dieren die geslacht worden volgens de Israëlitische ritus. Waarschijnlijk heeft dit te maken met de toenemende belangstelling voor rosé kalveren. Zie ook grafiek 1 en 2.

De stijging van het aantal te slachten dieren is waarschijnlijk grotendeels te verklaren door de groei van de moslimbevolking in Nederland. Uit de gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS-Statline) is getracht de groei van de moslimbevolking in Nederland te destilleren. Bij de opmaak van het aantal allochtonen in Nederland wordt echter geen onderscheid gemaakt naar geloof. Omdat de meeste moslims afkomstig zijn uit Azië en Afrika, is de groei van het aantal allochtonen afkomstig uit deze werelddelen als uitgangspunt genomen voor de groei van het aantal moslims in Nederland. Het blijft evenwel een ruwe schatting. Hiervan uitgaande komt de gemiddelde jaarlijkse groei in 1998, 1999 en 2000 uit op ruim 39.000 allochtonen op een totaal per 1 januari 2001 van ruim 1 miljoen allochtonen uit Afrika en Azië. Dat komt overeen met schattingen uit de media en geluiden uit eigen kring.

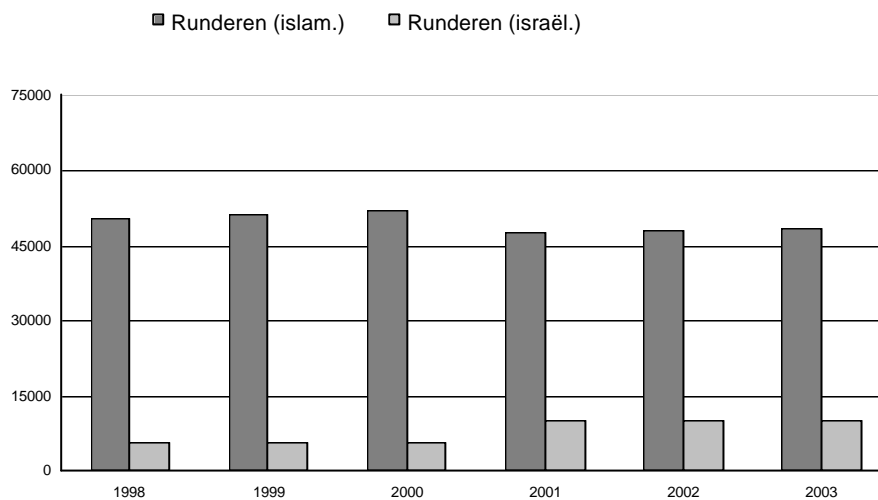
De gemiddelde jaarlijkse toename van 1998 tot 2003 bedraagt 35.000 dieren. Daarmee is voorzichtig te concluderen dat de stijging van de behoefte enige relatie vertoont met de jaarlijkse stijging van de moslimbevolking in Nederland.

Grafiek 1 Aanwijzing van het toegestane aantal (x 1.000) te slachten schapen en geiten volgens de islamitische ritus (excl. offerfeest).

In grafiek 1 zijn de gegevens over de Israëlitische ritus niet opgenomen, omdat het om te kleine aantallen gaat en daarom onzichtbaar worden in de grafiek.

Grafiek 2 Aanwijzing van het toegestane aantal (x 1.000) te slachten runderen volgens de islamitische (excl. offerfeest) en Israëlitische ritus.

2.3.2 Werkelijk geslacht

Uit gegevens van de RVV blijkt dat van januari 2001 tot met juli 2001 reeds 6.697 kalveren, 8.543 runderen en 453.917 schapen/geiten ritueel zijn geslacht. Dit is inclusief het offerfeest in 2001. Over de jaren 1998 t/m 2000 zijn geen gegevens beschikbaar. Omdat onvoldoende gegevens over het werkelijk aantal geslachte dieren beschikbaar zijn, kan geen uitspraak gedaan worden over het dierenwelzijn. Gedurende het jaar wordt ook geslacht ten behoeve van export. Daarbij wordt steeds vaker een bepaalde mate van bedwelming toegepast. Indien bedwelming wordt toegepast, geldt dit voor de RVV als een regulier geslacht dier. Over het aantal dieren dat met bedwelming 'ritueel' wordt geslacht, is geen uitspraak te doen omdat de RVV deze gegevens niet specifiek verzameld.

2.4 Offerfeest

2.4.1 Aanwijzing

Een aanwijzing voor het mogen slachten van dieren ten behoeve van het offerfeest wordt per jaar toegekend. Elk jaar wordt de behoefte opnieuw geïnventariseerd. Ook deze aanwijzing wordt met een beschikking openbaar gemaakt. In 2001 betreft het 53 slachterijen die runderen slachten en 127 slachterijen die schapen en/of geiten slachten. Deze beschikking noemt het toegestaan aantal dieren die een slachtinrichting maximaal per dag volgens de islamitische ritus mag slachten. De periode waarin geslacht mag worden ten behoeve van het offerfeest duurt maximaal vier dagen. Tabel 2 toont het aantal dieren dat maximaal per dag geslacht mag worden ten behoeve van het offerfeest.

Tabel 2 Overzicht van toegestaan aantal ritueel te slachten schapen/geiten en runderen (maximaal per dag) voor het offerfeest in Nederland in de jaren 1998 tot en met 2001

	1998	1999	2000	2001
Schapen/geiten	31.995	37.030	37.220	39.220
Runderen	1.528	1.862	2.163	1.238
Totaal	33.523	38.892	39.383	40.458

Uit tabel 2 blijkt dat het totaal aantal dieren dat geslacht mag worden ten behoeve van het offerfeest jaarlijks nog steeds toeneemt. Niettemin laat het aantal te slachten runderen een daling zien. De daling in 2001 is waarschijnlijk te verklaren door de uitgebreide aandacht die is besteed aan BSE bij koeien. Wellicht verklaart het ook dat de stijging bij de te slachten schapen/geiten des te groter is. De uitgebreide gegevens zijn in bijlage 4 te vinden.

2.4.2 Werkelijk geslacht

Tijdens het offerfeest in 2000 zijn in totaal 43.985 schapen/geiten en 1.527 runderen geslacht. Dit betekent dat de slachtcapaciteit in Nederland ruim voldoende is gezien de aanwijzing van ruim 148.800 schapen/geiten en ruim 8.650 runderen over vier dagen. Tijdens het offerfeest 2001 zijn veel minder dieren geslacht dan aangevraagd als gevolg van de mond- en klauwzeercrisis in Nederland.

Het is voor de RVV niet mogelijk gebleken om gegevens aan te leveren over het werkelijk aantal geslachte dieren tijdens het offerfeest in de jaren vóór 2000 en over het jaar 2001. De RVV-keurmeester turft het aantal geslachte dieren overigens wel. Dit om te bepalen of het maximum toegestaan aantal te slachten dieren is bereikt en ten behoeve van de eigen bedrijfsvoering.

2.5 Export

2.5.1 Aanwijzing

Slachtinrichtingen die voornemens zijn vlees te exporteren, dienen te beschikken over een EG-erkenning, welke door de RVV wordt afgegeven. Als een slachtrichting vlees, afkomstig van ritueel geslachte dieren, wil exporteren moet de eigenaar daarvoor een aanvraag indienen bij de RVV. Bij deze aanvraag moet ook een behoefteverklaring toegevoegd zijn van de gemeenschap in het land waar naartoe het vlees geëxporteerd zal worden. De vertegenwoordiging van de Israëlitische of islamitische groepering in Nederland is verantwoordelijk om aan te geven wat de behoefte in het betreffende land is.

Momenteel zijn twee slachtinrichtingen aangewezen om volgens Israëlitische ritus te slachten en waarbij het vlees is bestemd voor export. In tabel 3 wordt daarvan een overzicht gegeven.

Slachtinrichtingen met een EG-erkenning kunnen zonder extra aanwijzingen voor export, vlees afkomstig van ritueel geslachte dieren volgens de islamitische ritus exporteren. Daarmee is, in tegenstelling bij de Israëlitische ritus, dus ook geen onderscheid te maken naar het aantal dieren dat voor de Nederlandse markt of voor export is bestemd.

Tabel 3 Toegestaan maximum aantal slachtingen volgens de Israëlitische ritus, ten behoeve van export naar Duitsland, Groot-Brittannië en Israël

Export naar	Jaar	Max. schapen/ week	Max. runderen/ week	Max. runderen/ jaar
Duitsland	1998	15	15	-
Groot-Brittannië	1998	-	10	-
	1999	-	165	500
Israël	1998	-	1.750	25.000
	1999	-	350 per dag	25.000
	2000	-	350 per dag	25.000

2.5.2 Werkelijk geslacht

Het blijkt niet te achterhalen wat werkelijk geslacht is ten behoeve van de export. De exportgegevens van bijvoorbeeld rundvlees naar Israël betekent niet dat die runderen

ook volgens de Israëlitische ritus zijn geslacht. Israël importeert namelijk ook vlees van regulier geslachte runderen voor eigen bevolking en toeristen. De RVV geeft bij exportverklaringen ook niet aan of er sprake is van vlees afkomstig van ritueel of regulier geslachte dieren.

Uit persoonlijke mededelingen van het Productschap voor Vee, Vlees en Eieren (PVE) komt naar voren dat de EU-lidstaten, waaronder ons land, slechts weinig lamsvlees naar derde landen uitvoeren. In de EU-marktordering schapen- en geitenvlees is indertijd gekozen voor een systeem zonder exportrestituties. De EU-marktprijzen voor schapen- en lamsvlees liggen in het algemeen aanzienlijk boven die op de wereldmarkt. De importerende landen kunnen daardoor veelal voordeliger op de wereldmarkt aankopen dan in de Europese Unie. Met name Nieuw-Zeeland en Australië zijn belangrijke leveranciers op de wereldmarkt. Deze landen kunnen ook vlees van ritueel geslachte lammeren en schapen leveren.

Voor export van rundvlees, geldt wel een exportrestitutie. Door de BSE-crisis van vorig jaar is de EU-export van rund- en kalfsvlees sterk teruggelopen. Verschillende landen in het Midden-Oosten en Noord-Afrika hebben de invoer uit EU-landen opgeschort waaronder Egypte, tot voor kort een van de belangrijkste afnemers van de EU. Inmiddels heeft Egypte zich bereid verklaard om onder voorwaarden de invoer op termijn weer toe te staan. Overigens wordt slechts voor een deel van het rundvlees dat naar islamitische landen wordt uitgevoerd, vereist dat het afkomstig is van rituele slachting.

2.6 Conclusie

- a. De aanleiding van dit rapport is onder andere de toezegging van de toenmalige minister van LNV, de heer Van Aartsen, om te komen tot een beperking van het aantal dieren dat zonder voorafgaande bedwelmung wordt geslacht. Om hierover een betrouwbare uitspraak te kunnen doen, is het wenselijk om het 'aangewezen' aantal dieren te kunnen vergelijken met het werkelijk aantal ritueel geslachte dieren. Het blijkt echter dat de RVV, toezichthouder op naleving van het Besluit ritueel slachten, wel gegevens verzamelt ten behoeve van de eigen bedrijfsvoering, maar dat ze moeizaam of slechts gedeeltelijk inzichtelijk te maken zijn voor gebruik door derden. De gegevens worden namelijk verzameld met het doel om te bepalen of de slachtinrichting voldoet aan het aangewezen dagelijks maximum aantal te slachten dieren en voor de bepaling van het keuringstarief. Waarschijnlijk heeft de RVV geen opdracht gekregen om gegevens te verzamelen ten behoeve van een evaluatie.
- b. Vanaf 2001 kan de RVV via haar 'tijdschrijfprogramma' gegevens opleveren over het aantal ritueel geslachte dieren. Er wordt onderscheid gemaakt naar regulier en ritueel slachten, omdat ritueel slachten per dier meer tijd vraagt en dat daardoor mogelijk op termijn ook een hoger keuringstarief doorgerekend zou kunnen worden. Om een betrouwbare uitspraak te kunnen doen over het aantal dieren dat ritueel wordt geslacht in Nederland is het aan te bevelen dat de RVV opdracht krijgt om de benodigde gegevens in een bepaald format vast te leggen.
- c. In de praktijk blijkt dat het overgrote deel van de bijna 44.000 schapen en geiten op de eerste dag van het offerfeest wordt geslacht, de tweede dag de rest en de overige twee dagen wordt slechts incidenteel geslacht. Hetzelfde geldt voor de runderen.
- d. Ten behoeve van het offerfeest komen behoefte en aanwijzing absoluut niet met elkaar overeen. Het vermoeden rijst dat beide partijen (moslimgemeenschap en slachtinrichting) de 'geschatte' behoefte voor het offerfeest bewust opschroeven, zodat de 'werkelijke' behoefte in de eerste twee dagen van het offerfeest geslacht kan worden.

3 Handhaving van de regelgeving¹

De RVV heeft als toezichthouder tijdens het ritueel slachten twee belangrijke taken. Zij ziet toe op naleving van het Besluit ritueel slachten en zij keurt het levende vee en het vlees (karkas). Met name tijdens het jaarlijkse offerfeest wordt verscherpt toezicht uitgevoerd op het waarborgen van het dierenwelzijn en op de hygiëne rondom het slachtproces.

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van bestaande en mogelijk potentiële knelpunten die in de praktijk rond het ritueel slachten voorkomen. De knelpunten die hier genoemd worden, hebben vooral betrekking op het offerfeest. Indien een knelpunt kenmerkend is voor het ritueel slachten gedurende het gehele jaar, dan zal dat duidelijk aangegeven worden in de tekst. Van elk gesignaleerd knelpunt wordt de toezicht en de handhaafbaarheid verder toegelicht.

Vervolgens wordt aandacht besteed aan het hoe en waarom van nog steeds voorkomende illegale rituele slachtingen en aan ontwikkelingen als gevolg van rituelen die 'nieuwe' allochtonen meebrengen naar Nederland.

3.1 Besluit ritueel slachten

In artikel 44 van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren (GWVD) is het recht erkend om dieren te slachten zonder voorafgaande bedwelmingsmiddelen. In dit artikel is ook vastgelegd dat regels gesteld moeten worden ter bescherming van het slachtdier omtrent het slachten volgens de islamitische en Israëlitische ritus. Deze regels, die het welzijn van het slachtdier rond het dodingsproces moet waarborgen, zijn opgenomen in het Besluit ritueel slachten. In het besluit staan de volgende aspecten centraal:

1. de bevoegdheden van de keuringsdierenarts of de keurmeester;
2. de bouw, inrichting en voorzieningen van het slachthuis;
3. de fixatie, halssnede en verbloedingstijd.

Het ritueel slachten volgens de Israëlitische ritus is nauwkeurig beschreven en verplichtend voorgeschreven in de Joodse wetten. Daarin worden hoge eisen gesteld aan de kwaliteit van de halssnede en de verbloeding. Op naleving daarvan wordt door de rabbi of zijn vertegenwoordiger streng toegezien. Dit is een belangrijke reden waarom bij het slachten van dieren volgens de Israëlitische ritus weinig tot geen incidenten gemeld worden.

Bij de islamitische wetgeving is de kwaliteit van het ritueel slachten en van degene die de halssnede verricht, niet concreet verwoord. Daardoor vergt handhaving van de regelgeving hier intensiever toezicht. Dat geldt met name tijdens het vaak hectisch verlopende jaarlijkse offerfeest.

Over het algemeen kan gesteld worden dat het aantal incidenten de afgelopen jaren voortdurend is verminderd. In het verleden kwamen misstanden voor bij de aanvoer van de dieren. Deze werden door de particulieren bijvoorbeeld met gebonden poten in de kofferbak van auto's aangevoerd. Deze praktijken lijken tot het verleden te behoren. Toch blijkt de kwaliteit van de slachtingen nog regelmatig onder druk te staan. Vooral tijdens het offerfeest blijkt het aantal dieren dat per dag ter slachting wordt aangeboden

¹NB Delen van deze informatie zijn afkomstig van "Beleidsimplementatie tussen regels en religie", dr. H.G.M. Oosterwijk, 1999. Verder is gebruikgemaakt van beschikbare informatie van RVV, LID en diverse andere bronnen.

soms zodanig groot dat aan de welzijns- en hygiëne-eisen niet wordt voldaan. Hierdoor zijn de RVV-ambtenaren genoodzaakt ter plekke in te grijpen.

De Landelijke Inspectiedienst Dierenbescherming (LID) blijkt ook actief in het signaleren van eventuele misstanden en heeft adviezen ter verbetering. Ook deze opmerkingen zijn in de volgende onderdelen verwerkt.

3.1.1 Bevoegdheden keurmeester

De keurmeester of keuringsdierenarts (RVV-ambtenaar) die aanwezig is bij het ritueel slachten geeft de nodige aanwijzingen om het welzijn van de dieren te beschermen. Dit kan betrekking hebben op bijvoorbeeld het aantal personen dat nodig is om het fixeren, slachten en verbloeden in goede banen te leiden, het bepalen van voldoende vaardigheid van de persoon die de halssnede toedient en het aantal toeschouwers die het ritueel mogen bijwonen.

Knelpunten

De RVV-keurmeesters ervaren het offerfeest als een korte en heftige periode waarin zij onder grote druk staan. De gedachte dat het offerfeest 'maar' vier dagen duurt, overheerst bij de RVV'ers. De toezichthouders zijn vaak opgelucht als het offerfeest voorbij is. Dit wordt ingegeven door verschillende factoren.

Ten eerste is het offerfeest een hectisch gebeuren; veel islamieten willen een schaap of rund laten slachten. Men heeft een grote betrokkenheid met het gebeuren en men wil het geslachte dier meteen meenemen naar huis. In de praktijk betekent dit dat binnen het tijdsbestek van vier dagen een groot aantal dieren door particulieren ter slachting wordt aangeboden.

Ten tweede heeft de slachtinrichting een aanwijzing gekregen om een maximum aantal dieren per dag tijdens het offerfeest te slachten. De aanwijzing ligt in de regel aan de bovenzijde van de slachtcapaciteit van het bedrijf. Daar komt bij dat in de praktijk het overgrote deel van de dieren vooral op de eerste dag van het feest wordt aangevoerd. De laatste twee dagen worden nog maar weinig dieren geslacht. Het gevolg is dat op de eerste dag vaak te veel dieren worden aangevoerd en dat men te lang doorgaat met slachten.

Ten derde raakt het personeel, dat zorgt voor het aanvoeren, fixeren en voorsnijden van de dieren, in de loop van de dag vermoeid als gevolg van het hoge tempo waarin geslacht moet worden. De vermoeidheid zorgt ervoor dat de mensen minder geconcentreerd, minder zorgvuldig en minder netjes gaan werken. Hierdoor komen omgang met de dieren, fixatie, verbloedingstijden, kwaliteit van de halssnede en hygiëne onder druk te staan. Dit komt het welzijn van de dieren niet ten goede.

Een actueel probleem en potentieel knelpunt is de verplichte bemonstering en controle van schapen op aanwezigheid van TSE (10% van de dieren van 18 maanden en ouder) vanaf 1 januari 2002. De eigenaar krijgt het schaap (karkas), dat volgens de steekproef onderzocht moet worden, niet mee naar huis. Om teleurstellingen te voorkomen heeft de RVV de moslimorganisaties aangeraden om alleen lammeren (max. 2 brede tanden) aan te bieden tijdens het komende offerfeest in 2002. Daarnaast loopt een verzoek naar Brussel om alleen monsternamen te verplichten bij dieren van 2 jaar of ouder (>2 brede tanden).

Handhaafbaarheid

De RVV beleeft de uitvoering van het offerfeest als een jaarlijkse actie die grondig wordt voorbereid. De voorbereiding bestaat uit een intern overleg en een overleg met de moslimorganisaties. Effecten van die zijde zijn echter onvoldoende te verwachten, omdat het offeren uiteindelijk toch erg individueel wordt beleefd. Niettemin heeft deze voorbereiding tot gevolg gehad dat de situatie rondom het ritueel slachten de afgelopen jaren is verbeterd.

Problemen die nog steeds voorkomen, hebben vooral te maken met de piek in het aanbod van dieren op de eerste dag van het feest. De RVV-keurmeester mag daarentegen overschrijding van de dagelijkse limiet niet toestaan en zal moeten ingrijpen. De RVV'er heeft voor het vervolg de keuze uit drie opties, waarbij hij uiteraard voor de meest redelijke optie, gezien de omstandigheden, moet kiezen:

1. de overgebleven dieren de volgende dag ritueel slachten;
2. de overgebleven dieren nu slachten, maar met voorafgaande bedwelming;
3. een aantal uren langer doorwerken.

Het is vaak op zo'n moment dat de RVV'er grote druk voelt, zowel van de eigenaar van de slachthinrichting als van de aanwezige moslims (soms tot intimidatie toe). De twee eerstgenoemde opties zijn voor de aanwezige moslims van wie hun dier nog niet is geslacht de minst gewenste. Voor het dier wellicht de minst slechte. Het langer doorwerken is vaak de minst gelukkige oplossing. Behalve dat het welzijn van de dieren direct voor en tijdens het dodingsproces er niet beter op wordt, valt de RVV-keurmeester ook in een hoger keuringstarief. De RVV-ambtenaar kan het zo'n moment vrijwel nooit naar ieders wens goed doen.

3.1.2 Bouw, inrichting en voorzieningen slachthinrichting

Bij de bouw, inrichting en voorzieningen van de slachthinrichting gaat het bijvoorbeeld om de wijze waarop dieren aangevoerd, verplaatst en ondergebracht kunnen worden of ontwerp, onderhoud en gebruik van het fixatietoestel. Ook is het van belang dat in noodgevallen geschikte instrumenten aanwezig zijn.

Knelpunten

Tijdens het offerfeest is vooral het gebruik van een harmonicaburrie voor schapen een knelpunt. Twee personen tillen het schaap op en leggen het in de burrie. Een schaap komt daarbij met de rug in een taps toelopende houder te liggen. Doordat het dier van nature tegenspartelt, komt het steeds vaster te liggen in de burrie. Het schaap kan dan niet meer ontsnappen, maar de kop en de poten kunnen nog vrij bewegen. Twee zorgpunten vragen hier aandacht. Ten eerste gaat het tillen, draaien en het in een burrie leggen van een schaap aan het begin van de dag netjes. Maar na een aantal uren 'worden de schapen steeds zwaarder', waardoor het personeel steeds ruwer met de dieren omgaat. Ook is de burrie op een hoogte gezet die geschikt is voor de voorsnijder. Echter voor degenen die het schaap moeten tillen, is de burrie vaak te hoog opgesteld. Dit veroorzaakt na verloop van tijd extra vermoeidheid bij het personeel en daarmee extra stress bij de dieren. Ten tweede kan het schaap zijn kop teveel bewegen. Het dier is vaak onvoldoende geïmmobiliseerd, waardoor de kwaliteit van de halssnede afneemt.

Onderstaande punten komen niet alledaags voor. Maar het feit dat ze geconstateerd worden, geeft aan dat niet alle slachthinrichtingen altijd optimaal functioneren zoals het staat verwoord in het Besluit ritueel slachten. De specifieke knelpunten richten zich vooral op het welzijn van de dieren. Op een aantal slachtplaatsen zijn de volgende tekortkomingen wel eensesignaleerd:

- Een onvoldoende werkende restrainer. Dit apparaat zorgt voor de aanvoer en fixatie na snijden van een schaap of geit. De uitvoering blijkt onvoldoende goed waardoor de dieren er soms voortijdig uitspringen. Ook de fixatie is niet steeds goed.
- Schapen en geiten worden in de regel op een burrie gefixeerd. Er komen geschakelde burries voor ("harmonicaburrie" of "pianoburrie") waar meerdere schapen of geiten gelijktijd gefixeerd worden om uit te bloeden. Bij een dergelijke uitvoering kan een dier feitelijk alleen aan de achterzijde door een persoon worden gefixeerd.
- Soms wordt geen gebruik gemaakt van een burrie of een ander fixatietoestel.
- Onvoldoende werkende kantelmachines voor runderen. Met name in mechanisch werkende toestellen is de ruimte te krap of juist te ruim voor dieren.
- Een te lange aanlooproute voordat de kantelmachine is bereikt. Hierdoor vindt meer geweld plaats om de dieren er in te krijgen.

Handhaafbaarheid

Om de gestelde regels te handhaven is voortdurend en intensief toezicht nodig. Daarbij zal nog kritischer de situatie en de inrichting van de slachthinrichting beoordeeld moeten worden voordat goedkeuring aan rituele slachtingen wordt gegeven. Te denken valt aan:

- De uitvoering van de (harmonica-)burrie voor schapen en geiten.

- De uitvoering van het kanteltoestel voor runderen zodat het dier goed gefixeerd wordt en het ook passend is of eenvoudig ingesteld kan worden. Hierbij is te denken aan een hydraulisch kanteltoestel.
- Continu gebruik van een immobiliteitstoestel.

Vooraf bij slachterijen die gedurende het gehele jaar slachten moet het mogelijk zijn om strikt op te treden op verkeerd gebruik en slecht onderhoud van het immobiliteitstoestel en het kanteltoestel. Wellicht is het raadzaam om bij runderen een hydraulisch aangestuurd kanteltoestel verplicht te stellen.

De Landelijke Inspectiedienst Dierenbescherming bepleit zelfs het verplicht gebruik van een (hydraulisch) kanteltoestel voor schapen en geiten.

3.1.3 Fixatie, halssnede en verbloedingstijd

In de regelgeving is aangegeven hoeveel tijd een dier gefixeerd moet blijven na de halssnede. Ook de kwaliteit van de halssnede wordt beschreven.

Knelpunten

Tijdens het offerfeest wordt in een hoog tempo geslacht. Doorgaans wordt een dier na het immobiliseren en fixeren direct voorgesneden door een vakbekwaam persoon. Als slechts één voorsnijder aanwezig is, neemt door vermoeidheid de concentratie en zorgvuldigheid na verloop van tijd af waardoor de kwaliteit van de halssnede onder druk komt. Na de halssnede moeten schapen en geiten nog 30 seconden en runderen 45 seconden gefixeerd blijven, zodat het dodingsproces goed afgerond wordt. Deze zogenaamde verbloedingstijd wordt niet altijd volledig in acht genomen. Het aantal verbloedingsplaatsen in een slachtinrichting is namelijk de belangrijkste factor die de slachtsnelheid bepaalt.

Tijdens het ritueel slachten gedurende het jaar ligt het slachttempo natuurlijk veel lager. Dit betekent niet dat dit het welzijn van de dieren vanzelfsprekend ten goede komt. Dat blijkt uit waarnemingen van onder andere RVV-keurmeesters:

- de dieren worden niet altijd onmiddellijk na fixatie voorgesneden;
- de voorsnijder blijkt niet in staat in één keer een volledige halssnede uit te voeren (scherpte mes; vakbekwaamheid voorsnijder);
- de verbloedingstijd wordt niet volledig aangehouden.

Handhaafbaarheid

Om de gestelde regels te handhaven is voortdurend en intensief toezicht nodig. Vooral tijdens het ritueel slachten gedurende het gehele jaar is het belangrijk om vast te (kunnen) stellen dat de voorsnijder inderdaad bekwaam is en dat steeds gebruik gemaakt wordt van een vlijmscherp mes. Om dit te kunnen realiseren zal er voldoende capaciteit aan keurmeesters aanwezig moeten. Naast de levende keuring en de keuring van het vlees vraagt toezicht op de slachting zelve meer inzet dan gebruikelijk.

3.2 Oplossingsrichtingen

Uit voorgaande knelpunten blijkt dat tijdens het offerfeest het dierenwelzijn nogal eens op de tweede plaats komt. Dit is grotendeels te wijten aan de te grote aanvoer van schapen op de eerste dag van het offerfeest. Er is daarentegen wel begrip dat de moslims de voorkeur geven aan de offerande op de eerste dag van het feest.

Desondanks is de eigenaar van de slachtinrichting verantwoordelijk voor de gang van zaken op zijn bedrijf.

Om tot een redelijker situatie te komen, worden hierna een aantal oplossingsrichtingen aangedragen die voor, tijdens en na het offerfeest toepasbaar zijn.

Voor het offerfeest:

1. Bij de aanwijzing van een slachtinrichting is het zinvol om te berekenen hoeveel dieren theoretisch geslacht kunnen worden. Hierbij is het aantal verbloedingsplaatsen in relatie tot het aantal te werken uren de meest beperkende factor.

2. Bij de aanwijzing van een slachtinrichting dient gecontroleerd te worden in hoeverre de verbeterpunten die tijdens de evaluatie zijn voorgeschreven (zie 'na het offerfeest'), naar behoren zijn uitgevoerd.
3. Goede afspraken maken tussen de RVV-kringen, zodat alle partijen van een eenduidige aanpak zijn verzekerd.
4. Goede voorbereiding en communicatie binnen de RVV-kringen, zodat de in te zetten controleurs weten waarop te letten.

Tijdens het offerfeest:

1. Eén vakbekwame voorsnijder kan niet de hele dag kwaliteit leveren. De RVV moet eisen dat meer (vakkundige) voorsnijders aanwezig zijn.
2. Er moet voldoende personeel aanwezig zijn om dieren aan te voeren, te immobiliseren en te fixeren. Eventueel in een soort ploegendienst laten werken.
3. De RVV zou extra personeel in kunnen zetten om ook voortdurend intensief toezicht te kunnen houden op het voorsnijden.

Na het offerfeest:

Het is aan te raden dat de RVV-controleur en de eigenaar van de betreffende slachtinrichting direct na het offerfeest een evaluatie opstellen. Daarin wordt schriftelijk vastgelegd wat goed ging, wat niet goed ging en welke verbeterpunten doorgevoerd moeten worden. Wellicht moet zo'n evaluatie een dwingende status krijgen. De mate waarin de verbeterpunten zijn doorgevoerd, kan bepalend zijn voor een aanwijzing voor het volgende offerfeest.

3.3 Illegaliteit

Een belangrijke reden om tot het Besluit ritueel slachten te komen, was het grote aantal illegaal geslachte dieren. Illegaal slachten is in z'n geheel als een kwalijke praktijk te beschouwen. Er is geen enkele waarborg dat noch het welzijn van het dier noch dat de volksgezondheid niet geschaad zal worden. Daarnaast zijn er diverse onhygiënische situaties aan verbonden.

Ondanks de gegeven mogelijkheden die de regelgeving biedt, blijkt nog steeds illegaal geslacht te worden (o.a. meldingen AID). Naast 'thuislachten' (in de badkuip, op de galerij, etc.), slachten in een kleine slachterij buiten de officiële werkuren (zonder toezicht) is ook de 'boerderijslacht' een mogelijkheid. Grotere pluimveebedrijven (>15.000 dieren) is het toegestaan om een slachtmogelijkheid te hebben. Enkele lammeren in het weiland aan de weg kan een signaal zijn, dat de veehouder de mogelijkheid heeft of biedt om zelf op het bedrijf te kunnen slachten. Ook komt het voor dat dieren uit een afgelegen weide worden verduisterd en ter plekke worden geslacht.

De meldingen die bij de AID binnenkomen, komen met name uit wijken waarin zowel alloctonen en autoctonen leven. Wijken waarin de bevolkingssamenstelling minder divers is, leveren geen klachten over ritueel slachten op. De AID vermoedt dat eventuele illegale rituele slachtingen niet gemeld worden, doordat gemakkelijker geaccepteerd wordt dat er thuis geslacht wordt. Angst voor negatieve gevolgen van de melding zou ook mee kunnen spelen.

De redenen voor het illegaal slachten zullen sterk uiteenlopen. De capaciteit van de slachterijen in relatie tot de behoefte kan geen rol spelen, want er wordt doorgaans meer aan aanwijzing verstrekt dan er feitelijk geslacht wordt. Grofweg lijken de redenen in een drietal categorieën te verdelen:

- kostenbesparing

Dit aspect ligt bij het verduisteren en ter plekke slachten zeker voor de hand. Maar ook als men gebruik maakt van de faciliteiten van andere bedrijven kan dat een belangrijke rol spelen. Het is bekend dat de slachterijen voor rituele slachtingen een hoog tarief

vragen. Ook de keuringskosten kunnen daarin in toenemende mate een rol spelen zodra een tarief per tijdseenheid in plaats van per dier wordt geheven. Een rituele slachting kost meer tijd en toezicht.

- *bereikbaarheid*

Voor een aantal mensen is het belangrijk dat ze zelf in hun omgeving een dier ter slachting kunnen aanbieden. Daartoe geeft een grotere slachterij minder of geen mogelijkheden. In dit kader werd vanuit het Bedrijfschap voor het Slagersbedrijf opgemerkt dat het leggen van strenge(re) eisen aan zogenaamde artikel 4 slachterijen (o.a. kleine zelfslachtende slagers) méér mensen de illegaliteit in zal duwen. Verschillende regio's zouden zonder kleine slachtcapaciteit geraken.

- *gewenste rite*

Het Besluit ritueel slachten stelt harde regels aan de kwaliteit van de voorsnijder, het aantal toeschouwers, etc. Vanuit de praktijk wordt vaak aangegeven dat moslims graag direct bij het slachtproces betrokken zijn. Ook zullen er moslims zijn die nadrukkelijk staan op een onbedwelmde doding, zo mogelijk door hen zelf te verrichten. Dat is in de slachterijen met aanwijzing niet mogelijk.

Illegaal slachten zal waarschijnlijk nooit volledig zijn uit te bannen. Verwacht mag worden dat een sluitende I&R-regeling (bij schapen en geiten voorlopig nog niet te realiseren) een sterke positieve bijdrage aan het uitbannen van illegaal slachten leveren. Want dan zal de leverancier medeverantwoordelijk worden, omdat alleen hij/zij moet weten wanneer en aan wie een ontbrekend dier is afgeleverd.

Verdere terugdringing zal door intensief toezicht door AID bewerkstelligd moeten worden.

In combinatie met voorlichting aan de doelgroepen waar en op welke wijze in hun behoefte kan worden voorzien. Dat geldt waarschijnlijk vooral voor nieuwe bevolkingsgroepen, waaronder asielzoekers, waarvan de AID meer problemen verwacht. Deze groepen zijn moeilijker te bereiken en staan, dichterbij de gewoontes van 'thuis' die veelal afwijken van de toegestane situatie in Nederland. De kans op het niet naleven van de regels van het ritueel slachten wordt door de AID het grootst ingeschat bij Afghanen en Afrikanen die in de Randstad wonen.

3.4 Ontwikkelingen

Een nieuwe, zorgenbarende ontwikkeling is de toename van het aantal 'stookgeiten'. Afrikanen blijken voor deze dieren belangstelling te hebben. Een 'stookgeit' is een geit die ritueel geslacht is, waarna bij het ongevilde dier de haren afgebrand worden. Volgens de AID gaat het waarschijnlijk om 200 tot 250 geiten per week. Het Besluit ritueel slachten biedt geen mogelijkheden om op te treden tegen het 'stoken'.

Een bijkomend maar zeker ook zorgenbarende gevaar is dat er voor deze manier van slachten ook 'slijtgeiten' gebruikt worden. Dit zijn chronisch zieke dieren die vermagerd zijn. Tijdens het verloop van deze ziekte verteerd het dier eerst zijn spierweefsel (vlees), terwijl het vet erop blijft zitten. Deze dieren zijn voor de veehouder niet geschikt en op zich waardeloos. De handelaar kan deze geiten echter wel verkopen aan personen die de dieren willen 'stoken', vooral omdat deze mensen geen kijk hebben op de gezondheidsstatus van een dier.

De zieke dieren kunnen een gevaar voor de volksgezondheid vormen doordat er nog residuen van medicijnen, zoals antibiotica, aanwezig kunnen zijn.

De verwachting is dat vooral nieuwe allochtone groepen in de Nederlandse samenleving (zoals van Afgaanse en Afrikaanse origine) problemen kunnen opleveren rond het eerbiedigen van het Besluit ritueel slachten.

3.5 Conclusies

- a) De regelgeving blijkt duidelijk en uitvoerbaar. Het aantal misstanden is de afgelopen jaren voortdurend afgenomen.
- b) Vooral bij langdurige belasting van het personeel kan het welzijn van het slachtdier in het gedrang komen. Naast gemotiveerdheid van het personeel hangt dit samen met de gewenste productie, het slachttempo en de inrichting van de slachterij.
- c) De inrichting van de slachterij is vaak niet optimaal in relatie tot het handhaven van het welzijn van het dier. Voorbeelden: lange aanvoerroutes, te hoge burries, geschakelde burries, onvoldoende werkende kantelmachines (o.a. te krap of te ruim).
- d) Er is voortdurend toezicht nodig om te waarborgen dat de regels rond de rituele doding worden nagekomen. Daarvoor zal voldoende personeel aanwezig moeten zijn en/of het slachttempo moeten worden aangepast.
- e) De hectiek rond het offerfeest en de grote productie (op met name de eerste dag) levert veel zorg en legt een grote druk op het RVV-personeel. Telkenmale blijken op enkele slachterijen misstanden te ontstaan. Om hierin verbeteringen te bereiken, is het aan te bevelen om, kort na het offerfeest, een schriftelijke evaluatie per bedrijf op te stellen. De mate waarin de verbeterpunten zijn doorgevoerd zou dan bepalend kunnen zijn voor een aanwijzing voor het volgende offerfeest.
- f) Om verschillende redenen komen nog steeds illegale slachtingen voor. Om dit terug te dringen zal, naast een intensieve controle, een sluitende I&R-regeling voor schapen en geiten een sterke bijdrage kunnen leveren.
- g) Voedings- en slachtgewoonten van (nieuwe) allochtone groepen in de Nederlandse samenleving welke niet passen in de Nederlandse regelgeving kunnen leiden tot nieuwe illegale praktijken. Het is raadzaam daar zo vroeg mogelijk kennis van te nemen. En via gerichte voorlichting en controle het ontstaan van nieuwe illegale circuits zoveel mogelijk te voorkomen.

4 Aandacht vanuit de maatschappij

In mei 1984 bracht de werkgroep Ritueel Slachten van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren (DB) een rapport waarin de toenmalige situatie rondom het ritueel slachten werd geschilderd.

Duidelijk was dat het gebeuren rond de rituele slachting niet los gezien kon worden van de sociaal-culturele context. Tegen een goed uitgevoerde slachting door middel van de halssnede worden geen bezwaren ingebracht. Maar met name de praktische gang van zaken rond deze slachtingen leidt tot een aantal aanbevelingen.

Deze aanbevelingen zijn grotendeels in de regelgeving opgenomen. De vraag ligt nu voor of de ontwikkelingen in de praktijk voor de maatschappelijke organisaties reden vormen voor een actieve opstelling.

Bij een inventarisatie via internet blijken de laatste jaren nauwelijks opmerkingen over het rituele slachten gemaakt te zijn. Op het domein van Dierenbescherming noch van Lekker Dier wordt de laatste jaren gewag gemaakt van misstanden of actie op dit terrein.

Bij een presentatie van de inspectiedienst van de Dierenbescherming (LID) bleek dat de DB nog steeds in principe afkerig is van onbedwelmd slachten. Maar ze richt zich in de praktijk op het signaleren van en optreden bij overtredingen van het besluit ritueel slachten. Daarnaast doet ze suggesties om het welzijn van de dieren in die omstandigheid te waarborgen.

In België is de dierenrechtenorganisatie GAIA actief. Een laatste actiepunt (begin 2000) op het terrein van rituele slachtingen betreft het gedoogbeleid dat blijkbaar in België nog speelt/speelde wat betreft het toestaan van thuisvlachten tijdens het offerfeest.

Expliciet worden gemeenten bij naam genoemd waar thuisvlachten of nog gedoogd worden of rituele thuisvlachten in tegenstelling tot voorgaande jaren niet langer gedoogd worden.

Het Brussels Gewest had in 2000 aan de Brusselse gemeenten laten weten dat in 2000 voor de laatste keer containers geplaatst werden voor afval van rituele thuisvlachten. En dat in 2001 de regelgeving gevolgd zal worden.

Uit het feit dat nadien niet tot verdere actie is opgeroepen is (voorzichtig) af te leiden dat het gedoogbeleid ongeveer beëindigd zal zijn.

Ook wordt via vragen in het Europees Parlement door Britse parlementsleden in Franse richting vrij hard gesuggereerd dat in Frankrijk sprake was van gedogen. Maar verdere mededelingen hierover zijn niet voorhanden. Ook dit speelde enkele jaren geleden.

Conclusies

Op basis van het ontbreken van recente publieke signalen mag worden verondersteld dat momenteel de situatie rond rituele slachtingen redelijk geaccepteerd is. De gegeven regelgeving lijkt in het algemeen geaccepteerd als voldoende. Zorgpunt blijft de situatie rond het offerfeest welke door de hectiek rond dat moment misstanden met zich kan meebrengen.

In sommige lidstaten lijkt na de implementatie van de Richtlijn thuisvlachten nog in een aantal situaties gedoogd te zijn. Dit loopt blijkbaar af.

5 Ontwikkelingen bedwelmingstechnieken

In dit hoofdstuk komen de ontwikkelingen op het gebied van bedwelmingstechnieken aan de orde. In Nederland wordt door het bedrijfsleven wel onderzoek verricht naar lichte vormen van bedwelming, maar vanuit de overheid heeft het onderzoek geen prioriteit. In het buitenland zijn bedwelmingstechnieken voorhanden die in Nederland ook toepasbaar zijn en met name voor moslims ook acceptabel zijn. Eerst wordt uiteen gezet wat het standpunt van de joodse en islamitische gemeenschap is inzake vormen van bedwelming voorafgaande aan het slachten van dieren.

5.1 Standpunt inzake bedwelming

Joodse gemeenschap

Bij het slachten volgens het Joodse ritueel wordt er op toegezien dat het strikt wordt uitgevoerd volgens de religieuze wetten. Deze wetgeving is slechts op één manier uit te leggen. Daar wil of kan men niet tegemoetkomen aan wensen vanuit de Nederlandse maatschappij om welzijnsproblemen te voorkomen door een (lichte vorm van) bedwelming toe te passen. Tevens is het politiek vrijwel ondoenlijk om over het onderwerp een discussie te starten.

Islamitische gemeenschap

De wetten waarop de moslims hun gewenste methode van slachting baseren, bieden daarentegen meer interpretatiemogelijkheden. Daarbij zijn er verschillende stromingen te onderscheiden, van liberale tot orthodoxe opvattingen. Hoewel de leiders van die gemeenschappen over het algemeen een vastomlijnd standpunt handhaven, blijkt de praktijk vaak breder. Zo worden voorbeelden vanuit de praktijk gemeld die uiteenlopen van:

1. Streng handhaven van de rituele slachting zonder voorafgaande bedwelming (vaak met rechtstreeks toezicht van de imam). Let wel, de mensen die hierop staan zouden ook vlees betrekken van slachtingen volgens het Joodse ritueel: gegarandeerd zonder bedwelming geslacht.
2. Acceptatie van reversibele bedwelmingen. Voorbeeld is slachtplaats Amsterdam die circa 20.000 kalveren vooraf bedwelmd met de hamerslag- of kopslagmethode². Hieraan wordt ook het 'Halal-correct' stempel gehecht. Idem een pluimveeslachterij in Rosmalen welke de dieren licht zou bedwelmen met behulp van 30 Volt spanning.
3. Het als "ritueel geslacht" verkopen zonder dat er op wordt toegezien dat dit inderdaad zonder of met lichte bedwelming gebeurt. Een slachterij noemt in deze het "uit de koelcel verkopen". In toenemende mate, ook voor het offerfeest, is er belangstelling voor deze dieren. In de regel worden deze dieren met een schietmasker bedwelmd. Dat gebeurt ook bij grote orders, onder andere vleeskalveren, vanuit het Midden-Oosten. Deze worden geleverd door grote kalverslachterijen als EKRO en Boer. Nogmaals: het Joodse ritueel uitgezonderd.

² de methode wordt zowel hamerslag- als kopslagmethode genoemd. Daarnaast wordt in de praktijk ook gesproken over bedwelming met de "knocker" (het apparaat waarmee het wordt gedaan).

Vitelco in Den Bosch slacht regelmatig partijen voor Israël. Hierop is rabbinaal toezicht om het traditionele ritueel te waarborgen.

4. Vooral jonge islamieten hebben sowieso geen probleem met een bedwelming met het schietmasker.

Het is voor alle groepen wel belangrijk dat het gezonde, niet-beschadigde dieren betreft.

5.2 Onderzoek in Nederland

Volgens de betreffende onderzoeker van ID-Lelystad, dr. E. Lambooij, is de stand van zaken omtrent kennis van reversibele bedwelmingen nauwelijks veranderd sinds 1996. Nader onderzoek op het terrein van elektrisch bedwelmen en de kopslagmethode (soort "schietmasker met paddestoel" in plaats van een pen) zou zinvol geweest kunnen zijn. Maar er bestaat onder andere vanuit religieuze groeperingen geen interesse voor. Hoewel officieel beleden wordt dat men inderdaad "inspanning" levert op dat terrein, is het feitelijk niet aan de orde. Daarbij zou een rol kunnen spelen dat, hetgeen aan de Joodse bevolkingsgroep wordt toegestaan (geen bedwelming), van hen niet wat extra gevraagd mag worden.

Wat betreft de kopslagmethode is er sprake van uiteenlopende onderzoeksresultaten. Enerzijds wordt vastgesteld dat het een goede methode is; anderzijds zijn er resultaten die er op wijzen dat niet gerekend kan worden op een voortdurend voldoende bedwelming bij alle dieren. Het verschil in resultaten heeft waarschijnlijk vooral te maken met verschillen in kwaliteiten van schedels. Vleeskalveren hebben mogelijk een elastische schedel die de klap opvangt waardoor geen bedwelming optreedt. Een ander onderzoek is bij oudere dieren met een "harde" schedel uitgevoerd. Waarbij de klap niet opgevangen kan worden en wel bedwelming optreedt.

Een hardere klap veroorzaakt niet altijd bedwelming. Bedwelming ontstaat door een traumatische verstoring van de werking van het zenuwstelsel. Er wordt gesuggereerd dat het niet de klap op zich is maar de snelle oscillatie (heen-en-weerbeweging) van de drukgolf.

De bedwelming van pluimvee met 30 Volt is mogelijk niet meer dan een immobilisatie. Volgens dr. Lambooij kan deze immobilisatie zeer pijnlijk zijn. Er is bij varkens, schapen en vleeskalveren onderzoek naar gedaan (fixatie door stroom). Immobiliseren en fixeren met elektrische stroom zijn bij wet verboden. Mogelijk is er door RVV in het onderhavige voorbeeld onterecht een vergunning voor afgegeven.

Er blijken meerdere redenen om verder onderzoek te doen op het gebied van reversibele bedwelmingen. Blijkbaar is er nog geen eenduidig, goed functionerend systeem aanwezig waaraan alle betrokkenen zich kunnen conformeren

5.3 De praktijk

Zoals eerder gezegd wordt er ten behoeve van de Joodse consument strikt ritueel geslacht. En voor de Islamieten telt die rite in dezelfde of minder mate. Vandaar dat in de richting van die bevolkingsgroep gesprekken mogelijk zijn over een andere manier van slachten. Dat betreft dan met name de manier van bedwelmen.

ABATO B.V. te Loon op Zand handelt in apparatuur voor slachterijen. Volgens dhr. Preyde van dit bedrijf is er welzeker belangstelling voor de reversibele bedwelmingmethoden. Naast het elektrificeren op pluimveeslachterijen betreft dat met name de kopslagmethode voor het slachten van runderen.

Die interesse komt niet voort uit actieve belangstelling van de betrokken groeperingen. "Er wordt wel over reversibel gepraat maar er wordt niet om gevraagd". De belangstelling voor de kopslagmethode wordt gevoed door bedrijfseconomische en technische voordelen die ten opzichte van de reguliere rituele slachting behaald kunnen worden. Het is des verkopers om de slachthuizen dat nadrukkelijk onder ogen te brengen.

Blijkbaar worden die voordelen inderdaad gerealiseerd; een grote slachtplaats in Amsterdam slacht, na een testperiode in samenwerking met de firma ABATO, nu reeds bijna een jaar circa 20.000 kalveren via deze methode.

In de testperiode werd samengewerkt tussen de slachtplaats, de firma ABATO en de Stichting Halal Service, welke op juiste rituele slachting toeziet en de productie Halal kenmerkt door middel van stempels "Halal correct". In de testperiode bleken de veronderstellingen gerealiseerd te worden.

De kopslagmethode heeft als voordelen:

- a. Er is geen immobiliteitsfase nodig. Daardoor hogere productie.
- b. Het slachtproces kan beter opgestart worden. De dieren liggen sneller stil.
- c. Minder kans op puntbloedingen ("zou slachtplaats Amsterdam circa 4.500 euro per jaar kunnen schelen").

Gebruik van de methode is toegestaan, mits een specifiek toestel wordt gebruikt. Daarin zal de kop goed gefixeerd moeten kunnen worden om de kopslag op de juiste plaats te kunnen toedienen.

De karkassen worden Halal-gestempeld als onder andere de kop niet ernstig beschadigd is. Bij geen zichtbare schade wordt gestempeld. Daardoor wordt gewerkt op een spanningsveld. De moslims willen zo weinig mogelijk schade; anderzijds moet er zo effectief mogelijk bedwelmd worden.

Dat geeft ook aan waarom het nu feitelijk nog alleen bij kalveren wordt toegepast. Deze dieren zijn redelijk uniform: ongeveer zelfde leeftijd en weinig rasafwijkingen. Bij oudere runderen moet met een grotere kracht worden gewerkt maar individueel zal, door een grote heterogeniteit, een verschillende minimumkracht nodig zijn. Steeds maximum kracht toepassen veroorzaakt beschadigingen waardoor het voor moslims onacceptabel wordt. Dichter bij het minimum blijven zitten betekent onder meer dat sommige dieren niet of onvoldoende bedwelmd zullen zijn.

Een ander attentiepunt zijn de ergonomische aspecten. Een kopslag geeft ten opzichte van de penmethode een aanmerkelijk grotere terugslag.

De firma denkt apparatuur geschikt te hebben voor een testperiode oudere runderen.

Met name in Australië en Nieuw-Zeeland zou dit systeem al volop gebruikt worden bij oudere runderen. Dat heeft van doen met het gegeven dat export naar o.a. islamstaten een zeer grote rol speelt. ("ook op het gebied van hygiëne tijdens het slachtproces valt daar veel te leren"). Dus ook hier wordt deze methode halal-geaccepteerd.

De kopslagmethode lijkt bij schapen en geiten moeilijk toepasbaar. Met name de schedelvormen zijn te sterk verschillend. In Australië werkt men met zeer korte elektrische bedwelmingen (halal-goedgekeurd).

In Nederland wordt door de RVV voor het bedwelmen van pluimvee een laag voltage toegestaan. Met die werkwijze heeft Halal-correct blijkbaar geen probleem en kan het Halal-keurmerk plaatsen. Gezien de eerder opmerkingen van dr. Lamboij van ID-Lelystad moeten echter wel vraagtekens bij de kwaliteit van de bedwelming worden geplaatst. Vermoedelijk is er sprake van het immobiliseren door stroom. Er zijn geen verdere ontwikkelingen of testen op dit terrein bekend.

5.4 Conclusies

- a. Er is de afgelopen jaren niet geïnvesteerd in onderzoek. Daardoor zijn verschillende vragen, die belangrijk zijn om een toename van verantwoorde reversibele bedwelmingen te kunnen stimuleren, nog onbeantwoord gebleven.
- b. Het toepassen van reversibele bedwelmingen kan ook leiden tot bedrijfseconomische voordelen. Dat is een belangrijke duiding. Want als goed en betrouwbaar inzicht is verkregen in de juiste toepassing/dosering van zo'n bedwelming kan de praktijk overtuigend gemotiveerd worden. Als de bedrijfsleiding van een slachterij overtuigd is van de voordelen, wordt daarin een actieve partner gevonden om in het overleg met hun islamitische cliëntèle de door de overheid gewenste ontwikkeling te bevorderen.
- c. Het verdient aanbeveling om na te gaan welke en op welke manier reversibele bedwelmingstechnieken toegepast worden in Australië en Nieuw-Zeeland. Ook is het belangrijk om na te gaan hoe een en ander daar is gecommuniceerd met islamitische afnemers.
- d. Onderzoek is tevens noodzakelijk om grensgebieden van immobiliseren en bedwelmen vast te stellen. En ongewenste praktijkontwikkelingen in deze op basis van objectieve kennis te kunnen keren.
- e. Het laat zich in de praktijk vaststellen dat (in overleg) islamitische organisaties te overtuigen zijn dat er bedwelmingen kunnen worden toegepast die voor hen aanvaardbaar zijn.
- f. Kortom: (verder) onderzoek naar goede reversibele bedwelmingstechnieken kan een belangrijk instrument zijn om het aantal openkopslachtingen effectief terug te dringen.

6 Discussie en aanbevelingen

Tijdens deze inventarisatie zijn een aantal zaken naar voren gekomen die vanuit beleids oogpunt interessant zijn om op door te discussiëren. In dit hoofdstuk worden enkele discussies gestart en voorzien van (beleids-)aanbevelingen.

A. Ontwikkeling van het aantal rituele slachtingen

Op basis van de beperkte hoeveelheid gegevens werd de duiding verkregen dat het aantal rituele slachtingen sinds 1998 in absolute zin iets toegenomen kan zijn. Maar omdat de moslimgemeenschap flink is gegroeid kan het relatief (ten opzichte van het aantal Joden en moslims) ongeveer gelijk zijn gebleven. De vraag is nu welke conclusies op basis hiervan door het beleid worden getrokken. Dat kan uiteenlopen van bijvoorbeeld:

- er zijn te weinig harde gegevens om een beleidswijziging voor te stellen,
- idem; we geven opdracht een aantal gegevens bij te houden en bekijken het over een paar jaar,
- er wordt geduid dat in absolute zin meer rituele slachtingen kunnen plaatsvinden. Dat is niet overeenkomstig onze afspraken. Er moeten veranderingen bewerkstelligd worden,
- er wordt geduid dat in relatieve zin eigenlijk geen sprake is van toe- noch afname. Omdat er maatschappelijke rust bestaat rond het onderwerp bekijken we het over een aantal jaren weer,
- er lijkt geen afname plaats te hebben gevonden. Dat is strijdig met onze afspraken. Nagegaan moet worden hoe we die gewenste ontwikkeling kunnen bereiken en op welke termijn.

Om het aantal rituele slachtingen terug te dringen lijken twee richtingen resultaat te kunnen leveren. Deze beleidsaanbevelingen zijn:

- het inzetten van onderzoek naar reversibele bedwelmingen,
- een procedure ontwikkelen waarbij een zuivere behoeftestelling wordt verkregen.

B. Hoe intensief moeten de ontwikkelingen gevolgd kunnen worden?

Hoewel veel welwillende medewerking is verleend, moest de kwantitatieve inventarisatie zich grotendeels beperken tot gegevens inzake de aanwijzingen per jaar. Hiermee is een duiding te geven doch het levert geen mogelijkheden voor een scherpe analyse. Daarvoor zullen relevante gegevens verzameld moeten worden en beschikbaar moeten zijn voor degene die opdracht krijgt voor zo'n analyse.

Minimaal zullen per jaar per diersoort de behoeften zichtbaar moeten zijn, de aanwijzingen en het feitelijk aantal ritueel geslachte dieren. Daarnaast kan gedacht worden aan gegevens betreffende aantallen en soort reversibele bedwelmingen (per diersoort).

Voor een beoordeling van de ontwikkeling in aantal rituele slachtingen is het ook belangrijk te weten hoeveel dieren ten behoeve van export ritueel geslacht worden. Want een positieve ontwikkeling van de uitvoer staat haaks op de wens het aantal rituele slachtingen terug te dringen. Om hierin inzicht te krijgen zal een administratieve relatie gelegd moeten worden tussen aanwijzing – rituele slachting – exportcertificaat.

De RVV verzamelt nu gegevens ten behoeve van de eigen bedrijfsvoering en daarnaast in opdracht. Indien het beleidsmatig verstandig is om deze materie intensief te volgen zal

een afgestemd vraagprogramma opgesteld moeten worden en met name de RVV opdracht moeten worden gegeven deze te verzamelen. Het is handig om bij de opstelling van het vraagprogramma degene te betrekken die de monitoring gaat uitvoeren.

Beleidsaanbeveling:

- om de ontwikkelingen op dit politiek gevoelige terrein goed te kunnen volgen, zullen meer gegevens verzameld moeten worden. De opstelling van de vragen zal zorgvuldig moeten gebeuren. Bij voorkeur in overleg met degene die opdracht krijgt om de monitoring uit te voeren (wat is nodig) en met degene die uitvoert (wat is mogelijk).

C. De actieve rol van slachterijen bij de behoefteverklaringen

Er wordt gesignaleerd dat slachterijen zelf het initiatief kunnen nemen om een behoefteverklaring te verkrijgen. Deze slachterijen hebben er een economisch belang bij om een hoog aantal dieren ritueel te slachten. De moslimgemeenschappen hoeven zelf geen initiatief te nemen en kunnen een behoefteverklaring "gunnen" aan de vragende slachterij. Het komt in de praktijk voor dat hiervoor betaald moet worden aan de moslimgemeenschap.

Het gevolg van die handelwijze staat haaks op de wens van de overheid het aantal rituele slachtingen terug te dringen. Mogelijk is er een procedure vast te stellen waarbij de behoefte reëel in beeld is te verkrijgen (bijv. actie RVV of een andere onafhankelijke partij). Waarna deze geïnteresseerde slachterijen op basis van de daar aanwezige capaciteit aanwijzingen kan (laten) geven.

Beleidsaanbeveling:

- bevorder een procedure waarbij de economisch-betrokkene geen actieve rol speelt in het realiseren van behoefteverklaringen.

D. Waarborgen van het dierenwelzijn

In het algemeen blijkt het aantal misstanden rond het rituele slachten de afgelopen jaren behoorlijk teruggelopen. De gestelde regels zijn duidelijk en uitvoerbaar. Toch blijken in de praktijk nog steeds fouten gemaakt te worden. Deze gaan ten koste van de hygiëne maar vooral ook ten koste van het welzijn van het dier.

Vooraf tijdens het offerfeest (groot aantal dieren, veel bezoekers, lange en intensieve werkuren) kan het welzijn van de dieren in het gedrang komen.

Omdat het welzijn van het slachtdier voortdurend gewaarborgd moet zijn, is er reden om na te gaan op welke manieren overtredingen van het Besluit geminimaliseerd kunnen worden.

Oplossingsrichtingen zijn:

- realistische aanwijzingen geven op basis van de capaciteit van de slachterij (tijd vs aantal verbloedingsplaatsen en beschikbaar vakbekwaam personeel),
- intensief en voortdurend toezicht bij de rituele slachting welk gecombineerd gaat met directe sancties bij overtredingen,
- kort na het offerfeest per slachterij een schriftelijke evaluatie opstellen en vastleggen. Dit betrekken in het al of niet geven van volgende aanwijzingen en/of bijgestelde hoeveelheden. Notoire overtreders kunnen gesanctioneerd worden door een kleine - of het onthouden van een aanwijzing,
- het beoordelen van ontwikkelingen op het gebied van de slachterij-inrichting (geschakelde burries, restrainers, kantelmachines). En het formuleren van voorwaarden hoe te gebruiken voordat ze worden geaccepteerd.

Beleidsaanbeveling:

- overleg met de RVV over opnemings van de genoemde oplossingsrichtingen in de procedures rond het rituele slachten.

E. Verminderen van het aantal onbedwelmde slachtingen

Uit het aantal aanwijzingen blijkt in ieder geval geen afname van het aantal rituele slachtingen. Daarnaast wordt een aantal dieren voor de slachting reversibel bedweld. Dit aantal wordt niet geregistreerd: die slachtingen gelden als regulier: via een bedwelmings.

Uit de praktijk komen signalen dat bepaalde bedwelmings technieken én bedrijfseconomisch interessant kunnen zijn voor de slachterij én halal-geaccepteerd kunnen worden.

Deze manier van werken kan gestimuleerd worden door kennis. Nu zijn er echter nog teveel onduidelijkheden.

Het stimuleren van onderzoek en implementatie van de opgedane kennis kan een effectieve weg zijn om het aantal rituele slachtingen terug te dringen.

Beleidsaanbeveling:

- laat onderzoeken op welke manier reversibele bedwelmingen bij het slachten van runderen, schapen en geiten en bij pluimvee moeten worden toegepast die én het welzijn van dieren gegarandeerd niet schaden én acceptabel kan zijn voor islamitische afnemers. Oriënteer wat die aspecten betreft naar de toepassingen in Australië en Nieuw-Zeeland.

F. Terugdringen illegale slachtingen

Nieuwe bevolkingsgroepen met andere gewoonten

Ook in de toekomst zullen regelmatig mensen van verschillende herkomst zich in ons land willen vestigen. Zij brengen tradities en gewoonten mee die steeds weer kunnen verschillen van hetgeen in ons land bekend en geaccepteerd wordt. Dat zal ook de voeding betreffen. In deze notitie wordt als voorbeeld de gebruiken rond de slachting en bereiding van geiten beschreven. In dit voorbeeld blijkt dat onze regelgeving daarvoor geen ruimte biedt. Naderhand wordt de maatschappij geconfronteerd met illegale praktijken.

Het is, in ieder geval ten dele, mogelijk om in een vroeg stadium zulke illegale praktijken te keren. Bijvoorbeeld door voorlichting én het meedenken hoe op zo'n behoefte, binnen de regelgeving, geanticipeerd kan worden.

Identificatie en registratie (I&R) van de dieren

Momenteel is de tracering van runderen van geboorte tot in het slachthuis c.q. bij destructie geregeld. Als een rund illegaal geslacht zou worden, kan het niet finaal afgemeld worden. En blijft de laatste eigenaar aanspreekbaar.

Rituele slachtingen betreft in aantal vooral schapen en geiten. Er wordt nog gewerkt aan een sluitende I&R-regeling voor deze dieren ("kleine herkauwers") en er zijn reeds een aantal voorlopige voorzieningen getroffen. Toch blijkt het in de praktijk nog steeds mogelijk die regels te omzeilen. Ook omdat deze dieren klein en hanteerbaar zijn zullen illegale slachtingen blijven voorkomen.

Een sluitende I&R-regeling voor kleine herkauwers zal de beschikbaarheid van dieren voor illegale slachtingen sterk doen verkleinen. Volledige uitbanning via deze weg zal niet mogelijk zijn, omdat, zoals de praktijk leert, ook veel dieren via diefstal worden verkregen.

Beleidsaanbevelingen:

- overleg met bijv. de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) dat bij binnenkomst van met name nieuwe groeperingen ook de tradities en gebruiken rond de voeding in beeld worden gebracht. Als deze ongebruikelijk zijn, zou dit kortgesloten dienen te worden met bijvoorbeeld het ministerie van LNV om daarop een gerichte voorlichting en begeleiding in te zetten,
- ook vanwege het welzijnsbelang van dieren moeten illegale slachtingen zoveel als mogelijk worden verhinderd. Dit is een extra argument om de ontwikkeling van een sluitende I&R-regeling Kleine Herkauwers te bevorderen.

Bijlage 1 Regelgeving

EU-regelgeving

In alle EU-lidstaten is rituele slachting volgens de islamitische ritus onder voorwaarden toegestaan. In Europa geldt alleen in Zwitserland op basis van zeer oude regels een verbod.

Richtlijn 93/119/EG van de Raad van de Europese Unie van 22 december 1993 inzake de bescherming van dieren bij het slachten of doden (PB nr. L 340, blz. 21-34, 1993/12/31).

Verordening (EG) nr. 999/2001 van het Europese Parlement en de Raad van 22 mei 2001 houdende vaststelling van voorschriften inzake preventie, bestrijding en uitroeiing van bepaalde overdraagbare spongiforme encefalopathieën (PB nr. L 147 blz. 1, 2001/05/31).

Verordening (EG) nr. 1248/2001 van de Commissie van 22 juni 2001 tot wijziging van de bijlagen III, X en XI van Verordening (EG) nr. 999/2001 van het Europese Parlement en de Raad wat betreft epizoötiëbewaking en tests op overdraagbare spongiforme encefalopathieën (PB nr. L 173 blz. 12, 2001/06/27).

Regelgeving in Nederland

Wet van 24 september 1992, houdende vaststelling van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren (Gezondheids- en welzijnswet voor dieren [Versie geldig vanaf: 10-01-2001]), Staatsblad 1992, nr. 585.

Koninklijk Besluit van 6 november 1996, houdende uitvoering van artikel 44, negende lid van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren (Besluit ritueel slachten), Staatsblad 1996, nr. 573.

Koninklijk Besluit van 16 mei 1997, houdende regelen ter zake van het doden van dieren (Besluit doden van dieren), Staatsblad 1997, nr. 235.

Regeling van de Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij van 11 juli 1997 (Regeling doden van dieren), Staatscourant 15 juli 1997, nr. 132 / pag. 11.

Koninklijk Besluit van 19 juli 1997, houdende de vaststelling van het tijdstip van de inwerkingtreding van artikel 44, derde tot en met tiende lid, van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren, alsmede van het Besluit doden van dieren en het Besluit ritueel slachten, Staatsblad 1997, nr. 358.

Aanwijzing slachtinrichtingen naar Israëlitische ritus, Staatscourant 1998, nr. 72 / pag. 11.

Aanwijzing slachtinrichting volgens Israëlitische ritus, Staatscourant 1999, nr. 101 / pag. 5.

Aanwijzing slachthuis voor ritueel slachten t.b.v. export, Staatscourant 1999, nr. 171 / pag. 10.

Aanwijzing slachtinrichting, Staatscourant 2000, nr. 105 / pag. 27.

Wijziging Onderzoekingsregulatief 1994, Staatscourant 20 december 2000, nr. 247 / pag. 39.

Regeling aanwijzing slachtinrichtingen 2001, Staatscourant 21 december 2000, nr. 248/ pag. 10

Regeling aanwijzing slachtinrichtingen offerfeest 2001, Staatscourant 2 maart 2001, nr. 44 / pag. 18.

Wijziging veterinaire regelgeving i.v.m. verordening nr. 1326/2001 (TSE), Staatscourant 3 juli 2001, nr. 125 / pag. 15.

Brief van de Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij aan de Tweede Kamer der Staten Generaal, 4 juli 2001, Gekke-koeienziekte (BSE).

Wijziging Regeling aanwijzing slachtinrichtingen 2001, Staatscourant 28 augustus 2001, nr. 165 / pag. 18.

Overige relevante regelgeving

Uit 'Beleidsimplementatie tussen regels en religie: De Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees en het toezicht op ritueel slachten tijdens het offerfeest' van H.G.M. Oosterwijk (1999), is de onderstaande indeling overgenomen. Dit geeft een zicht op regelingen die naast de circulaires van het Ministerie van VWS en de instructies van de RVV gelden:

Onderwerp	Voorschrift
Aanvoer en identificatie van slachtdieren	Regeling handel levende dieren en levende producten (staatscourant 189, 29.09.05)
Openingstijden van de RVV keuringsdienst Het aantal keuringen	Regeling keuringsdienst 1984 (staatscourant 125, 28.06.84)
Eisen t.a.v. stalling en slachtlokalen	Besluit productie en handel in vers vlees (07.12.93)
Immobiliseren, aanbrengen halssnede en toezicht bij het doden Het aanwijzen van slachtplaatsen De vakbekwaamheid van voorsnijders De aanvang van de slachthandeling	Vleeskeuringsbesluit (ook wel Vleeskeuringswet in het spraakgebruik)
Het aanwijzen van slachtplaatsen	Aanwijzing slachthuizen waar volgens de Islamitische ritus mag worden geslacht (Ministerie van WVC, nr. V-U-9213302)
Dierwelzijn	Wetboek van strafrecht, artikel 455
Afkeuring organen i.v.m. scrapie/BSE	Afzonderlijke beleidsinstructie RVV/LNV

Bijlage 2 Procedure aanwijzing slachthuizen

Onderstaande informatie is afkomstig van de RVV

A) Aanvraag betreffende slachten volgens de Israëlitische ritus:

De aanvraag moet ingediend worden door de Permanente Commissie tot de Algemene Zaken van het Nederlandse-Israëlitisch Kerkgenootschap met vermelding welk slachthuis het betreft;

Er wordt gebruik gemaakt van het standaard aanvraagformulier van de RVV; dan wel alle onderwerpen zoals genoemd op dit aanvraagformulier zijn vastgelegd in een eigen brief/document van de organisatie die een aanvraag indient;

Er moet een verklaring aanwezig zijn dat in het deel van Nederland dat door het betreffende slachthuis van vlees wordt voorzien behoefte bestaat aan vlees geslacht volgens de Israëlitische ritus. In deze behoefteverklaring dient opgenomen te zijn: welke diersoort het betreft, het aantal dieren dat men jaarlijks gedurende een periode van drie jaar wil slachten. Met vermelding van het maximum aantal per dag;

B1) Aanvraag betreffende slachten volgens de islamitische ritus, regulier gedurende het gehele jaar:

Volgens artikel 44 van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren moet de aanvraag worden ingediend door één of meer organisaties die geacht kunnen worden alle of een bepaalde groep islamieten in Nederland te vertegenwoordigen, met vermelding welk slachthuis het betreft;

Praktisch is: dat het indienen van de aanvraag gebeurt door de directie van het betreffende slachthuis;

Er wordt gebruik gemaakt van het standaard aanvraagformulier van de RVV; dan wel alle onderwerpen zoals genoemd op dit aanvraagformulier zijn vastgelegd in een eigen brief/document van de organisatie die een aanvraag indient;

Er moet een verklaring aanwezig zijn dat in het deel van Nederland dat door het betreffende slachthuis van vlees wordt voorzien behoefte bestaat aan vlees geslacht volgens de islamitische ritus. In deze behoefteverklaring dient opgenomen te zijn: welk diersoort het betreft, het aantal dieren dat men jaarlijks gedurende een periode van drie jaar wil slachten. Met vermelding van het maximum aantal dieren per dag, opgesplitst per diersoort; of als het een behoefteverklaring voor het islamitisch offerfeest betreft dan slechts de behoefte voor één offerfeest. Met vermelding van het maximum aantal dieren per dag, opgesplitst per diersoort;

Vermeld dient te worden of het een aanvraag betreft voor slachten alleen tijdens het offerfeest, slachten gedurende het gehele jaar, of voor beide genoemde mogelijkheden. In het laatste geval dient er een duidelijke opsplitsing in aantallen te slachten dieren worden gemaakt voor het offerfeest en gedurende het gehele jaar;

B2) Aanvraag betreffende slachten volgens de islamitische ritus, offerfeest:

Volgens artikel 44 van de Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren moet de aanvraag worden ingediend door één of meer organisaties die geacht kunnen worden alle of een bepaalde groep islamieten in Nederland te vertegenwoordigen, met vermelding welk slachthuis het betreft;

Praktisch is: dat het indienen van de aanvraag gebeurt door de directie van het betreffende slachthuis;

Er wordt gebruik gemaakt van het standaard aanvraagformulier van de RVV; dan wel alle onderwerpen zoals genoemd op dit aanvraagformulier zijn vastgelegd in een eigen brief/document van de organisatie die een aanvraag indient;

Het aanvraagformulier wordt jaarlijks 3 maanden voor het naderende offerfeest door de RVV Kringen toegestuurd aan alle slachthuizen in de betreffende kringen.

Er moet een verklaring aanwezig zijn dat in het deel van Nederland dat door het betreffende slachthuis van vlees wordt voorzien behoefte bestaat, gedurende het offerfeest van het betreffende jaar, aan vlees geslacht volgens de islamitische ritus. In deze behoefteverklaring dient opgenomen te zijn: welke diersoort het betreft, het aantal dieren dat men tijdens het offerfeest wil slachten. Met vermelding van het maximum aantal dieren per dag, opgesplitst per diersoort;

C) Aanvraag betreffende ritueel slachten voor export:

De aanvraag wordt ingediend door de organisatie genoemd onder onderdeel A) of onderdeel B1), B2), afhankelijk welk vlees, volgens welke ritus geslacht, het betreft. Tevens vermelding welk slachthuis het betreft;

Er moet een verklaring aanwezig zijn dat van een Israëlitische of islamitische groepering in het land, waarvoor de export bestemd zal zijn, dat er behoefte bestaat aan import van vlees volgend de desbetreffende ritus geslachte dieren. In deze behoefteverklaring dient opgenomen te zijn: welke diersoort het betreft, het aantal dieren dat men wil slachten per één jaar met vermelding van het maximum aantal per dag;

D) Adres waar aanvraag ingediend moet worden:

De Kringdirecteur van de Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees
Kring xxxxx
Adres
Postcode + vestigingsplaats

E) Afhandeling aanvraag door RVV Kring:

Controle door RVV Kring of de aanvraag conform bovenstaande is ingediend; Het is bij de aanvraag voor het offerfeest toegestaan dat de behoefteverklaring later wordt toegezonden.

Zenden ontvangstbevestiging aan het betreffende slachthuis; Als voor een aanvraag voor het offerfeest de behoefteverklaring ontbreekt moet dit expliciet vermeld worden en worden aangegeven dat uiteindelijke beslissing over de aanvraag alleen wordt opgenomen na ontvangst van de behoefteverklaring; Als de aanvraag in andere situaties dan hiervoor genoemd niet conform de voorwaarden is ingediend dan vermeld de ontvangstbevestiging dat aanvraag niet in behandeling wordt genomen. Tevens worden dan de non-conformiteiten vermeld.

Indien conform dan doorzenden aanvraag van RVV Kring naar RVV district waar betreffend slachthuis is gelegen ter verificatie van de gegevens:

- Beschikt het slachthuis over de juiste outillage?
- Kunnen de aangevraagde aantallen dieren op de juiste wijze hygiënische worden geslacht in het betreffende slachthuis?
- Is de behoefteverklaring een juiste weergave van de realiteit? Dit is niet goed te verifiëren. De behoefteverklaring is indicatief. Het is niet toegestaan om te vragen naar het aantal leden van de betreffende moslimgemeenschap. Bij twijfel aan de realiteitswaarde van de behoefteverklaring contact opnemen met Centrale Directie RVV, afdeling keuringen;

Zenden herinnering (na 4 weken uiterste inleverdatum aanvraag) tot het nazenden van een behoefte verklaring als bij de oorspronkelijke aanvraag geen behoefteverklaring was toegevoegd; Dit geldt alleen bij aanvragen voor het islamitisch offerfeest;

Samenstellen bedrijfsdossier. Het hier bedoelde bedrijfsdossier is als volgt samengesteld:

- ingevuld aanvraagformulier tot aanwijzing,
- ingevulde behoefte verklaring,
- ingevuld formulier "bedrijfsgegevens aanwijzing slachthuis ritueel slachten",
- advies van de Kringdirecteur betreffende de aanvraag (positief of negatief).

Zenden van compleet bedrijfsdossier aan Centrale Directie RVV, afdeling Keuringen;

F) Afhandeling aanvraag door Centrale Directie RVV, afdeling Keuringen:

Controle op compleetheid van bedrijfsdossier;

Indien bedrijfsdossier niet compleet: betreffende Kring dossier laten completeren;

Indien bedrijfsdossier compleet:

Bij positief advies: doorsturen genoemd bedrijfsdossier aan Directie Juridische Zaken Ministerie LNV;

Bij negatief advies: doorsturen genoemd bedrijfsdossier aan Directie Juridische Zaken Ministerie LNV;

Als beschikking met aanwijzing/afwijzing van slachthuis ontvangen is van JZ dan doorzenden aan betreffende RVV Kringdirecteur;

Een up-to-date lijst van de door middel van een beschikking aangewezen slachthuizen wordt in de relevante RVV-instructiebundels bijgehouden(?).

G) Afhandeling aanvraag en positief advies door Directie JZ van Ministerie LNV:

Beschikkingstekst klaar maken met daarin de aanwijzing van het betreffende slachthuis voor toestaan van ritueel slachten, met daarin de parameters opgenomen over

offerfeest/gedurende gehele jaar, diersoort(en); aantallen; binnenland/export;

Beschikkingstekst laten voorzien van de benodigde parafen, inclusief die van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport;

Beschikking laten tekenen door onze Minister;

Beschikking laten publiceren in de Staatscourant;

Beschikking toesturen aan belanghebbenden:

betreffende slachthuis;

Centrale directie RVV, afdeling Keuringen.

De bedrijven zullen met behulp van een zogenaamde "bulk"-beschikking aangewezen worden volgens artikel 44 van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren.

H) Afhandeling aanvraag en negatief advies door Directie JZ van Ministerie LNV:

Beschikkingstekst klaarmaken met daarin de afwijzing van de betreffende aanvraag van het slachthuis voor toestaan van onbedweld ritueel slachten;

Beschikkingstekst laten voorzien van de benodigde parafen, inclusief die van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport;

Beschikking laten tekenen door onze Minister;

Beschikking toesturen aan belanghebbenden:

- betreffende slachthuis;

- Centrale Directie RVV, afdeling Keuringen.

Bijlage 3 Aanwijzingen voor ritueel slachten gedurende het gehele jaar

Tabel 1 Overzicht van de aanwijzingen van aantal te slachten schapen en geiten

Provincie	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Groningen	1.658	1.658	1.658	750	850	900
Friesland	1.120	1.500	2.050	-	-	-
Drenthe	-	-	-	-	-	-
Overijssel	13.870	13.870	13.870	8.800	8.800	8.800
Gelderland	71.310	73.945	76.085	92.399	99.781	102.123
Utrecht	86.624	92.999	92.616	89.800	95.200	100.700
Noord-Holland	148.340	153.440	158.465	232.980	236.000	239.050
Zuid-Holland	11.030	11.030	11.030	21.500	21.700	21.700
Zeeland	250	250	250	2.825	2.825	2.825
Noord-Brabant	110.900	121.075	131.075	132.410	132.440	133.390
Limburg	13.450	13.500	13.500	16.000	17.000	18.000
Nederland	458.552	483.267	500.599	597.464	614.596	627.488

Tabel 2 Overzicht van de aanwijzingen van aantal te slachten runderen

Provincie	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Groningen	186	186	186	150	150	150
Friesland	-	-	-	-	-	-
Drenthe	-	-	-	-	-	-
Overijssel	2.400	2.400	2.400	262	262	262
Gelderland	7.190	7.390	7.440	9.882	10.247	10.517
Utrecht	1.404	1.404	1.404	1.800	1.820	1.850
Noord-Holland	36.510	37.150	37.690	33.670	33.770	33.820
Zuid-Holland	1.510	1.510	1.510	1.300	1.350	1.350
Zeeland	-	-	-	20	20	20
Noord-Brabant	1.160	1.170	1.180	417	430	460
Limburg	-	-	-	-	-	-
Nederland	50.360	51.210	51.810	47.501	48.049	48.429

Bijlage 4 Aanwijzingen voor het offerfeest

Tabel 1 Overzicht van de aanwijzingen van aantal te slachten schapen en geiten tijdens het offerfeest

Provincie	1998	1999	2000	2001
Groningen	560	750	620	900
Friesland	195	335	305	320
Drenthe	135	60	150	100
Overijssel	1.290	1.370	1.350	1.250
Gelderland	7.650	9.445	8.110	11.030
Utrecht	5.400	6.660	6.525	6.210
Noord-Holland	6.400	7.495	7.185	7.950
Zuid-Holland	2.480	3.810	3.620	3.575
Zeeland	1.070	955	995	930
Noord-Brabant	6.000	5.275	6.910	5.755
Limburg	815	875	1.450	1.200
Nederland	31.995	37.030	37.220	39.220

Tabel 2 Overzicht van de aanwijzingen van aantal te slachten runderen tijdens het offerfeest

Provincie	1998	1999	2000	2001
Groningen	20	20	25	10
Friesland	-	-	18	25
Drenthe	-	-	-	-
Overijssel	75	77	80	65
Gelderland	376	645	693	645
Utrecht	105	60	130	55
Noord-Holland	667	695	840	150
Zuid-Holland	130	145	142	86
Zeeland	-	10	15	12
Noord-Brabant	155	210	220	190
Limburg	-	-	-	-
Nederland	1.528	1.862	2.163	1.238